

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
*Γεωπολιτική Ανάλυση, Γεωστρατηγική Σύνθεση
και Σπουδές Άμυνας και Διεθνούς Ασφάλειας*

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

Γεωπολιτική ανάλυση της επιρροής του Οικουμενικού Πατριαρχείου ως γεωπολιτικός παράγοντας ανακατανομής της ισχύος στο γεωπολιτικό Σύστημα Ρωσικής Ομοσπονδίας - Ουκρανίας.

Επόπτες:

Ιωάννης Θ. Μάζης, κύριος επιβλέπων, Καθηγητής, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, ΕΚΠΑ

Ελένη Μίχα, ΕΔΙΠ, Νομική Σχολή, ΕΚΠΑ

Ξανθίππη Δωματιώτη, Δρ Γεωπολιτικής Θεωρίας, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, ΕΚΠΑ

Ονοματεπώνυμο: Μαρινοπούλου Ελένη

Αθήνα, 2022

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες στο σύνολο των καθηγητών του μεταπτυχιακού προγράμματος και στον κ. Μάζη Ιωάννη για τις πολύτιμες γνώσεις που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, καθώς και στη γραμματέα του μεταπτυχιακού προγράμματος, κα Κουλούρη Γεωργία, για τη βοήθειά της σε όλα τα διαδικαστικά ζητήματα.

Ιδιαίτερος θα ήθελα να ευχαριστήσω τις επιβλέπουσες της διπλωματικής εργασίας μου, Δρ. Μίχα Ελένη και Δρ. Δωματιώτη Ξανθίππη, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή τους, στοιχεία που συνέβαλαν καθοριστικά στην οργάνωση της σκέψης μου και την ολοκλήρωση του παρόντος πονήματος.

Τέλος, ευχαριστώ και αφιερώνω αυτή την εργασία στους γονείς μου, Σεραφείμ και Άννα, χωρίς την στήριξη των οποίων δε θα έφτανα ποτέ ως εδώ, και φυσικά στο σύζυγό μου Λεωνίδα και τον γιο μου Θεόφιλο.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	3
ΛΙΣΤΑ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	8
1.1 Η οργάνωση της Ορθόδοξης εκκλησίας και τα κανονικά ζητήματα του αυτοκέφαλου.....	8
1.2 Η θεωρία της «Τρίτης Ρώμης» και ο ανταγωνισμός Οικουμενικού Πατριαρχείου – Μόσχας στην Ουκρανία.....	16
1.3 Η θρησκεία ως ήπια μορφή ισχύος.....	18
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	21
2.1 Περιγραφή της εφαρμοσθείσας μεθοδολογίας.....	21
2.2 Ανάλυση του θέματος με βάση την ορολογία της συστημικής γεωπολιτικής ανάλυσης:	27
2.3 Περιγραφή των φάσεων της έρευνας.....	28
2.4 Ερευνητικοί περιορισμοί.....	29
3. ΑΝΑΛΥΣΗ.....	30
3.1 Υποθέσεις και ερωτήματα.....	30
3.2 Παρουσίαση γεωπολιτικών δεικτών:.....	31
ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ.....	38
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	42
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΧΑΡΤΩΝ.....	45
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	66

ΛΙΣΤΑ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

- ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
- NATO: North Atlantic Treaty Organization

«Οι ελπίδες για την εδραίωση της ειρήνης θα διαψευστούν, γιατί ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος υπάρχει ο φόβος, η έλλειψη εμπιστοσύνης και τα αντικρουόμενα συμφέροντα που τις οδηγούν σε ανταγωνιστική συμπεριφορά με στόχο τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους» (Mearshmeimer, 2007, p. 16).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν πόνημα αποτελεί εφαρμογή της συστημικής γεωπολιτικής ανάλυσης και της διεπιστημονικής προσέγγισης αυτής, στο γεωπολιτικό σύμπλοκο της Ρωσικής Ομοσπονδίας- Ουκρανίας. Αναλύονται οι γεωπολιτικές προεκτάσεις του ζητήματος και η ανακατανομή της ισχύος που προκαλείται από την επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Ουκρανία, στον γεωπολιτικό πυλώνα του Πολιτισμού/Πληροφορίας.

Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της εργασίας είναι να αναλύσει την επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε επίπεδο γεωστρατηγικού ανταγωνισμού με το Πατριαρχείο Μόσχας, στο πλαίσιο του Συμπλόκου Ρωσικής Ομοσπονδίας – Ουκρανίας και να καταλήξει σε γεωπολιτικό υπόδειγμα ανακατανομής της ισχύος εντός του Συμπλόκου αυτού. Η ανακατανομή αυτή της ισχύος έχει σκοπό να καταγράψει τις φιλοδυτικές/φιλονατοϊκές τάσεις που θα αναπτυχθούν από τούδε και στο εξής στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσικής Ομοσπονδίας και ποιες θα είναι οι πολιτικές συνέπειες λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο Πατριαρχείων.

Στο πλαίσιο αυτό θα αναλυθεί ο τρόπος που εμπλέκεται και χρησιμοποιείται η θρησκεία που αποτελεί μορφή ήπιας ισχύος ως γεωπολιτικός παράγοντας ανακατανομής της ισχύος στην περιοχή. Επιπλέον, όσον αφορά στη διεπιστημονική προσέγγιση της συστημικής γεωπολιτικής ανάλυσης, θα εξεταστούν η διοικητική διάρθρωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η θέση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, οι προϋποθέσεις χορήγησης του Τόμου Αυτοκεφαλίας με βάση το Κανονικό Δίκαιο, αλλά και ο τρόπος που η χορήγησή του στην εκκλησία της Ουκρανίας προκάλεσε ένα ιδιότυπο «Σχίσμα» στους κόλπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επιπλέον, θα εξεταστεί ιστορικά ο ανταγωνισμός του Πατριαρχείου Μόσχας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η επιδίωξη του πρώτου να πάρει τη θέση της «Τρίτης Ρώμης».

Στην εργασία αυτή επίσης χρησιμοποιούνται χάρτες και αποτελέσματα ερευνών και δημοσκοπήσεων¹ τα οποία δείχνουν σε βάθος κάποιων χρόνων τη μεταβολή στις ορθόδοξες οργανώσεις και στους πιστούς που έχουν ιδρυθεί και είναι θετικά προσκείμενοι αντίστοιχα τόσο στο Πατριαρχείο Μόσχας όσο και στην εκκλησία της Ουκρανίας στην οποία έδωσε αυτοκεφαλία το Οικουμενικό Πατριαρχείο, καθώς και τις ενορίες που παραισέφησαν από το Πατριαρχείο Μόσχας στην ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας.

Οι χάρτες, τα αποτελέσματα ερευνών και δημοσκοπήσεων, καθώς και το Κανονικό Δίκαιο με τα ιστορικά δεδομένα δεν χρησιμοποιούνται μεμονωμένα, διότι δεν μπορούν να δώσουν απάντηση από μόνα τους στην τάση ανακατανομής της ισχύος που δημιουργείται στο υπό εξέταση σύμπλοκο και στα ζητήματα που προκύπτουν από αυτή, αλλά γίνεται χρήση τους στα πλαίσια της συστημικής γεωπολιτικής ανάλυσης, προκειμένου να προκύψουν συμπεράσματα που βασίζονται σε δεδομένα και όχι σε θεωρητικές υποθέσεις και εικασίες. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στο συγκεκριμένο σύμπλοκο με την ιδιαιτερότητα που υπάρχει τη δεδομένη στιγμή, ότι διεξάγεται μια ένοπλη σύγκρουση που είναι σε θέση να αλλάζει διαρκώς τα δεδομένα.

Η Ουκρανία είναι το κομβικό κράτος που αυτό καθαυτό αναμορφώνει τη Ρωσία. Είναι απαραίτητη για τη ρωσική ασφάλεια για πολλούς λόγους, οι κυριότεροι εκ των οποίων είναι το μέγεθος και ο πληθυσμός της, η θέση της μεταξύ της Ρωσίας και άλλων μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, ο ρόλο της ως το κεντρικό στοιχείο της αυτοκρατορικής ρωσικής και σοβιετικής οικονομίας, καθώς και οι βαθιά πολιτιστικοί, θρησκευτικοί και γλωσσικοί δεσμοί της με τη Ρωσία (Πανόπουλος, 2021, pp. 44-45).

Η Ουκρανία είναι το σημαντικότερο κομμάτι του εγγύς εξωτερικού της Ρωσίας, δηλαδή ένας ευρύτερος μετασοβιετικός χώρος όπου διακυβεύονται τα ζωτικά της συμφέροντα. Μεταξύ άλλων, η Ουκρανία έχει ιδιαίτερη σημασία λόγω της τοποθεσίας της καθώς βρίσκεται μεταξύ της Ανατολικής Ευρώπης και της

¹ Οι χάρτες έχουν βρεθεί στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ:
<https://gis.huri.harvard.edu/religious-revolution>
<https://gis.huri.harvard.edu/transfer-parishes>
<https://harvard-cga.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=9d7160c9e77a4f7bbd0384fe60eb3e2a>
(Ukrainian Research Institute Harvard University, χ.χ.)

Ρωσίας. Μια ρωσόφιλη Ουκρανία δίνει την δυνατότητα στην Ρωσία να αυξήσει τη γεωπολιτική της ισχύ, αναγκάζοντας το NATO να αναθεωρήσει τους τρόπους ενέργειας του. Αυτόματα η Ρωσία ενισχύεται στρατιωτικά και διπλωματικά διατηρώντας το ήδη υπάρχον status quo της περιοχής και ένα ουδέτερο έδαφος μεταξύ αυτής και της Δύσης, γεγονός που της δίνει την ευκαιρία να δυναμώσει αρχικώς περιφερειακά και εν συνεχεία να προβληθεί στη διεθνή σκακιέρα. Επί τούτου ο Kissinger είχε τονίσει ότι είναι λογικό το ενδιαφέρον της Ρωσίας για την εν λόγω περιοχή κυρίως στον τομέα της ασφάλειας σε σύγκριση με περιοχές έξω από την παλιά αυτοκρατορία (Χατζημήτρου, 2022, p. 49 επ.).

Επιπλέον, η θρησκευτική γεωγραφία της Ουκρανίας είναι αυτή που καθορίζει τον ρόλο της χώρας ως μεθοριακής περιοχής μεταξύ Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Ο Ζμπίγκνιου Μπρζεζίνσκι γράφει ότι η Ρωσία μπορεί να είναι αυτοκρατορία και χωρίς την Ουκρανία, αλλά τότε θα είναι μια «κατεξοχήν ασιατική» αυτοκρατορία, η οποία θα αναλώνεται σε συγκρούσεις με κράτη του Καυκάσου και της κεντρικής Ασίας. Όμως με την Ουκρανία υπό ρωσική κηδεμονία, η Ρωσία προσθέτει 46 εκατομμύρια ανθρώπους στη δυτικού προσανατολισμού δημογραφία της και ξαφνικά αποτελεί πρόκληση για την Ευρώπη, τη στιγμή μάλιστα που είναι συνδεδεμένη με αυτή (Karlan, 2017, p. 326).

Τα κράτη που βρίσκονται γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα, τα κράτη του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, αποτελούν πολύ σημαντικό τμήμα της Rimland, η οποία περικλείει την Heartland. Σύμφωνα με τον Spykman, ο έλεγχος της Rimland «σφίγγει τον κλοιό» γύρω από την Heartland εμποδίζοντας την κάθοδο στις θερμές θάλασσες (Μέλλιου, 2004, p. 237). Επομένως, η περιοχή της Ουκρανίας είναι στρατηγικής σημασίας για τη Ρωσία αφού, αποτελεί έναν ενεργειακό κόμβο από το έδαφος της οποίας διέρχονται αγωγοί φυσικού αερίου με προορισμό την Ευρώπη, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ουδέτερη ζώνη (buffer zone) ανάμεσα στη Ρωσία και τις χώρες-μέλη του NATO, αλλά και ως οδικός άξονας για την κεντρική Ευρώπη (Γεωργίου, 2019, pp. 45-46) (Μέλλιου, 2004, pp. 207-208).

Το γεωπολιτικό υπόδειγμα στο οποίο θα καταλήξει αυτή η εργασία, με βάση την υπόθεση ότι ο πόλεμος θα συνεχιστεί μέχρι το τέλος του 2022, καλείται να απαντήσει στα εξής ερωτήματα:

1. Θα μπορούσε να προβάλει ισχύ αποκλειστικά η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας χωρίς την επιρροή του Πατριαρχείου Μόσχας;
2. Θα μπορούσαν τα δύο Πατριαρχεία (Οικουμενικό και Μόσχας) να συνεργαστούν για να βρουν μια λύση κοινώς αποδεκτή για το Ουκρανικό εκκλησιαστικό ζήτημα;
3. Ποιες οι πολιτικές συνέπειες ενός πιθανού Σχίσματος μεταξύ των δύο Πατριαρχείων;

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας θα γίνει αναφορά στα ζητήματα της οργάνωσης και διάρθρωσης της Ορθόδοξης εκκλησίας, καθώς και τα κανονικά ζητήματα του αυτοκέφαλου. Στη συνέχεια θα γίνει μια κριτική επισκόπηση, με βάση το θέμα της εργασίας, της βιβλιογραφίας που υπάρχει πάνω στα ζητήματα ανταγωνισμού του Πατριαρχείου Μόσχας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου, για να καταλήξει στην αξιοποίηση της θρησκείας ως μιας μορφής ήπιας ισχύος. Με βάση τα παραπάνω θα γίνει καλύτερα κατανοητό το Ουκρανικό εκκλησιαστικό ζήτημα για να προχωρήσουμε στη μεθοδολογία της συστημικής γεωπολιτικής ανάλυσης, και στη συνέχεια στην ίδια τη συστημική γεωπολιτική ανάλυση με τη δημιουργία γεωπολιτικού υποδείγματος και την εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς την ανακατανομή της ισχύος στην εξετάζουσα περιοχή.

1.1 Η οργάνωση της Ορθόδοξης εκκλησίας και τα κανονικά ζητήματα του αυτοκέφαλου

Η Ορθόδοξη εκκλησία διοργανώθηκε από την αρχή «εραρχικώς και συνοδικώς». Αυτές οι δύο λέξεις ορίζουν το σύστημα της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

A. Το Συνοδικό σύστημα: Στην κορυφή της εκκλησιαστικής οργάνωσης βρίσκονται οι Οικουμενικές Σύνοδοι. Είναι οι ανώτεροι φορείς της νομοθετικής, της δικαστικής και της διοικητικής εξουσίας του χριστιανικού κόσμου. Το χαρακτηριστικό των Οικουμενικών Συνόδων είναι η έλλειψη περιοδικότητας. Συγκαλούνταν από τον αυτοκράτορα και το κύριο αντικείμενό τους ήταν η αντιμετώπιση δογματικών ζητημάτων. Έχουν γίνει συνολικά εφτά. Ωστόσο, μετά τη διάσπαση της ενότητας της εκκλησίας και από την στιγμή που αυτή συνεχίζει να υφίσταται, δεν υπάρχει δυνατότητα σύγκλησης οικουμενικής συνόδου. Επίσης, πέρα

από τις Οικουμενικές Συνόδους υπάρχουν και οι Επαρχιακές και Πατριαρχικές Σύνοδοι (Μέλλιου, 2004, pp. 1-3).

Β. Διάρθρωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας: Ιστορικά, και για λόγους τιμής, πρώτα τοποθετούνται τα λεγόμενα πρεσβυγενή Πατριαρχεία, τα οποία είναι, και με την εξής: της Κωνσταντινούπολης, της Αλεξάνδρειας, της Αντιοχείας και των Ιεροσολύμων. Μετά είναι τα νεότερα Πατριαρχεία της Μόσχας, της Σερβίας, της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας. Οι Αυτοκέφαλες Εκκλησίες είναι οι εξής: της Γεωργίας, της Κύπρου, της Πολωνίας, της Αλβανίας, της Ελλάδας, της Τσεχίας και Σλοβακίας², ενώ υπάρχουν και οι λεγόμενες Αυτόνομες Εκκλησίες, που είναι του Σινά, της Ιαπωνίας, της Κίνας, της Φινλανδίας και της Εσθονίας. Τέλος, υπάρχουν και οι Ορθόδοξες Εκκλησίες της «διασποράς», οι οποίες υπάγονται είτε σε κάποιο Πατριαρχείο είτε σε κάποια Αυτοκέφαλη εκκλησία (Μέλλιου, 2004, pp. 4-11).

Γ. Κανονικά ζητήματα του Αυτοκέφαλου: Η Ορθόδοξη εκκλησία αποτελεί μια οικογένεια «αυτοδιοικούμενων» εκκλησιών. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι το κάθε Πατριαρχείο, Αυτοκέφαλη ή Αυτόνομη Εκκλησία, ενώ έρχεται σε πλήρη συμφωνία με τις υπόλοιπες σε όλα τα θέματα πίστης, διοικητικά είναι ανεξάρτητη. Επιπλέον, όλες οι εκκλησίες είναι μεταξύ τους ισότιμες και απλώς το Οικουμενικό Πατριαρχείο κατέχει τη θέση του πρώτου μεταξύ ίσων, θέση η οποία του προσδίδει ιδιαίτερο πνευματικό βάρος και τιμή ανάμεσα στις υπόλοιπες, χωρίς αυτό να του δίνει όμως το δικαίωμα επέμβασης στα εσωτερικά ζητήματά τους (Coleman, 2020). Το πρωτείο του Οικουμενικού Πατριαρχείου δεν του απονέμει την πρώτη θέση σε ένα πυραμιδοειδές διοικητικό σύστημα, αλλά του παραχωρεί την τιμή του λειτουργήματος συντονισμού σε επίπεδο τοπικότητας και οικουμενικότητας. Το πρωτείο βασίζεται κυρίως στον 3ο κανόνα της Β' Οικουμενικής Συνόδου³, το νόημα του οποίου ερμηνεύει ο 28^{ος} κανόνας της Δ' Οικουμενικής Συνόδου⁴. Ιδιαίτερη

² Πλέον είναι και η Αυτοκέφαλη εκκλησία της Ουκρανίας και της Αχρίδος.

³ Ο 3ος κανόνας της Β' Οικουμενικής Συνόδου αναφέρει ότι: «Τόν μὲν τοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην».

⁴ Ο 28ος κανόνας της Δ' Οικουμενικής Συνόδου αναφέρει ότι: «Πανταχοῦ τοῖς τῶν Ἁγίων Πατέρων ὄροις ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλεως Νέᾳ Ῥώμῃ, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβειῶν τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης

περαιτέρω είναι η σημασία του 36ου κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου⁵, και αυτό διότι ανανεώνει την ισχύ των προηγούμενων δύο κανόνων (δηλαδή του 3ου της Β΄ Οικουμενικής και του 28ου της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου) (Νικολακάκης, 2018).

Στο πλαίσιο αυτό ο συντονιστικός ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου το καθιστά αρμόδιο να αναζητά, να διασφαλίζει και να εγγυάται την πανορθόδοξη ενότητα. Ο πατριαρχικός θρόνος της Κωνσταντινούπολης ασκεί αρμοδιότητες σε εκκλησιαστικές περιφέρειες κείμενες εκτός της εν στενή εννοία κανονικής δικαιοδοσίας του σύμφωνα με τους κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, και συγκεκριμένα δυνάμει των κανόνων 9⁶, 17⁷ και 28 της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου. Από την ερμηνεία αυτών των εκκλησιαστικών διατάξεων προκύπτει ότι η πρωτόθρονη Εκκλησία έχει εξαιρετικές αρμοδιότητες που σε ορισμένες περιπτώσεις υπερβαίνουν τα όρια των εν στενή εννοία υπαγομένων σε αυτή εκκλησιαστικών εδαφών (Νικολακάκης, 2018).

Η Αυτοκεφαλία των Εκκλησιών έχει σχέση με τη συνοδική διάρθρωση της καθόλου Εκκλησίας και τη διατήρηση της ενότητας των Εκκλησιών υπό την επίβλεψη και κηδεμονία του «Πρώτου», που είναι ο Πατριάρχης, στην κορυφή της εκκλησιαστικής πυραμίδας. Όταν, επομένως, γίνεται λόγος για το Αυτοκέφαλο εννοείται ότι αναφέρεται σε μια ανεξάρτητη Εκκλησία, αλλά με την έννοια ότι

ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῳ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν. Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδή ἐκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονούντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δὲ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων»

⁵ Ο 36ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου αναφέρει ότι: «Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἀγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὀρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκείνον, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ' ἐκείνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἴτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως».

⁶ Ο 9ος κανόνας της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου αναφέρει ότι: «...Εἰ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην, ἐπίσκοπον, ἢ κληρικὸς ἀμφισβητοῖη, καταλαμβανέντω τὸν ἕξαρχον τῆς διοικήσεως, ἢ τὸν τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ἐπ' αὐτῷ δικαζέσθω»

⁷ Ο 17ος κανόνας της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου αναφέρει ότι: «...Εἰ δὲ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως, ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω...»

αποτελεί μια ενιαία εκκλησιαστική διοίκηση που καθορίζει τα της εκλογής, χειροτονίας και δίκης των Επισκόπων και ρυθμίζει όλα τα εκκλησιαστικά θέματα της κατά τόπον Εκκλησίας, αλλά έχει οπωσδήποτε σύνδεσμο με όλη την Εκκλησία, ιδιαίτερος με την Πρωτόθρονη Εκκλησία, το Οικουμενικό Πατριαρχείο (Shishkov, 2019)⁸. Η αρχή της «Αυτοκεφαλίας» βρίσκεται σε εμβρυακή μορφή στον 34^ο Κανόνα των Αγίων Αποστόλων, στον 19^ο Κανόνα της Αντιοχείας, στον 17^ο Κανόνα της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου (Χαλκηδόνα 451 μ.Χ.) και στον 38^ο Κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου («εν Τρούλλω» Κωνσταντινούπολη 691 μ.Χ.) (Τσιρέλης, 2014, p. 30).

Το θέμα του Αυτοκέφαλου είναι ένα ζήτημα που βασανίζει την ορθόδοξη εκκλησία από τον 19^ο αιώνα, οπότε και κάνει την εμφάνισή του ο εθνοφυλετισμός (Ευαγγέλου, 2019) (Coleman, 2020). Σε ομιλία του σχετική με το Ουκρανικό Αυτοκέφαλο που διεξήχθη το 2018 ο Ευάγγελος Βενιζέλος (Βενιζέλος, 2018) αναφέρει ότι «το πρόβλημα της Αυτοκεφαλίας, γενικότερα, είναι ένα πρόβλημα ποιμαντικής ευθύνης και Κανονικού Δικαίου, δηλαδή, πρόβλημα κατανομής και άσκησης δικαιοδοσιών στην Ορθόδοξη Εκκλησία». Και συνεχίζει διευκρινίζοντας ότι «γενικότερα το θέμα της Αυτοκεφαλίας είναι μια δοκιμασία του ορθόδοξου πολυκεφαλισμού». Τα ζητήματα της αυτοκεφαλίας ενώ είναι ζητήματα Κανονικού Δικαίου, ζητήματα δικαιοδοσίας, αντιμετωπίζονται με αυτό το θαυματουργό κριτήριο της οικονομίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το «Αυτοκέφαλο» ως εκκλησιαστικός θεσμός δεν έχει προβλεφθεί και δεν έχει προκαθοριστεί από τους Ιερούς Κανόνες εξ αρχής, στατικά και με απόλυτη ακρίβεια. Τον γέννησε η ιστορική πορεία της Εκκλησίας μέσα από την ανά τους αιώνες εμπειρία της, με αποτέλεσμα και η μορφή και τα όριά του να εμφανίζονται σε μια κατάσταση ανοιχτή σε προσαρμογές, εξέλιξη και κατά περίπτωση διαμόρφωση (Τσιρέλης, 2014, p. 26).

Είναι γεγονός ότι υπάρχει μια βάση γύρω από αυτό το ζήτημα, αλλά δεν έχει διευκρινισθεί τελείως, με αποτέλεσμα η απόδοση του Τόμου Αυτοκεφαλίας να γίνεται σύμφωνα με την ιστορική συγκυρία και τα ιστορικά δεδομένα που διαμορφώνουν τις συνθήκες μέσα στις οποίες εκχωρείται (Ευαγγέλου, 2019). Για το

⁸ In accordance with this understanding of autocephaly, an autocephalous church is a Church in its own right: it elects its head and makes other decisions concerning church affairs on its own. In other words, it is not subordinate to any other autocephalous church and is therefore independent from other churches in all respects other than dogma matters. In line with this principle, all autocephalous churches are equitable participants in interchurch relations.

λόγο αυτό αν και το Κανονικό Δίκαιο θα έπρεπε να λειτουργεί ως κανόνας ζωής της Εκκλησίας και μάλιστα σε ζητήματα που αφορούν τις σχέσεις των Εκκλησιών και τον καθορισμό των δικαιοδοσιών τους, αυτό δεν συμβαίνει πάντοτε. Σε πολλές μάλιστα σχετικές περιπτώσεις η ζωή της Εκκλησίας και οι ιστορικές συγκυρίες το υπερβαίνουν και ενίοτε το παραμερίζουν (Ευαγγέλου, 2019).

Οι Ιεροί Κανόνες, όπως διαμορφώθηκαν από τις συγκληθείσες μέχρι τον 9ο αιώνα Συνόδους, όχι μόνο δεν προέβλεψαν όλους τους λόγους που θα αιτιολογούσαν την ανακήρυξη και αναγνώριση του «Αυτοκεφάλου» των Εκκλησιών, αλλά ούτε και την αρμοδιότητα του κάθε παράγοντα έχουν διατυπώσει, διότι δεν ήταν δυνατόν να προβλέψουν τις μελλοντικές εξελίξεις και τους υστερογενείς παράγοντες που θα επηρέαζαν τη μια ή την άλλη τροπή των πραγμάτων, ώστε να δώσουν προκαταβολικά μια συγκεκριμένη και στερεότυπη για όλες τις περιπτώσεις λύση (Τσιρέλης, 2014, p. 28 επ.).

Ωστόσο, όσον αφορά στον τρόπο διοίκησής της, η Ορθόδοξη Εκκλησία, δυνάμει των κανόνων αφενός 34ου των Αγίων Αποστόλων⁹ αφετέρου 9ου και 16ου¹⁰ της συνόδου της Αντιόχειας, υιοθετεί στη λειτουργία της την αρχή της συνοδικότητας. Αυτό σημαίνει ότι η χορήγηση του Αυτοκέφαλου ως πράξη που αποσκοπεί στην καλύτερη οργάνωση και λειτουργία της εκκλησιαστικής διοίκησης είναι έργο της Ορθόδοξης Εκκλησίας εν συνόλω (Νικολακάκης, 2018). Σύμφωνα με την καθιερωθείσα από το Κανονικό Δίκαιο πρακτική, η παραχώρηση

⁹ Ο 34ος κανόνας των Αγίων Αποστόλων αναφέρει ότι: «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρῆ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἠγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῆ αὐτοῦ παροικία ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ’ αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα».

¹⁰ 8 Ο κανόνας 9 της Συνόδου της Αντιόχειας έχει ως εξής: «Τοὺς καθ’ ἐκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρῆ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον, καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας, διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πανταχόθεν συντρέχειν πάντας τοὺς τὰ πράγματα ἔχοντας. Ὅθεν ἔδοξε καὶ τῇ τιμῇ προηγεῖσθαι αὐτὸν, μηδὲν τε πράττειν περιττὸν τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους ἄνευ αὐτοῦ, κατὰ τὸν ἀρχαῖον κρατήσαντα ἐκ τῶν Πατέρων ἡμῶν κανόνα· ἢ ταῦτα μόνον, ὅσα τῆ ἐκάστου ἐπιβάλλει παροικία, καὶ ταῖς ὑπ’ αὐτὴν χώραις. Ἐκαστον γὰρ ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας, διοικεῖν τε κατὰ τὴν ἐκάστῳ ἐπιβάλλουσαν εὐλάβειαν, καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν· ὡς καὶ χειροτονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ μετὰ κρίσεως ἕκαστα διαλαμβάνειν· περαιτέρω δὲ μηδὲν πράττειν ἐπιχειρεῖν, δίχα τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, μηδὲ αὐτὸν ἄνευ τῆς τῶν λοιπῶν γνώμης». Ο δὲ 16ος κανόνας της Συνόδου της Αντιόχειας έχει ως εξής: «Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων, ἐπὶ σχολάζουσαν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιρρίψας, ὑφαρπάξῃ τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀπόβλητον εἶναι, κἂν εἰ πᾶς ὁ λαὸς, ὃν ὑφήρπασεν, ἔλοιτο αὐτόν. Τελείαν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ἣ συμπάρεστι καὶ ὁ τῆς μητροπόλεως».

«Αυτοκέφαλου» καθεστώς σε μία εκκλησιαστική περιφέρεια υπάγεται στην αρμοδιότητα συλλογικού οργάνου της Εκκλησίας και ειδικότερα Συνόδου Επισκόπων (Τσιρέλης, 2014, p. 31). Οι αλλαγές στην οργάνωση της καθόλου Ορθόδοξης Εκκλησίας, κατ' εφαρμογή της αρχής της συνοδικότητας, εισάγονται παραδοσιακά με αποφάσεις Οικουμενικών Συνόδων. Στις αρμοδιότητες, λοιπόν, της Οικουμενικής Συνόδου εμπίπτει κατά κανονική ακρίβεια και η ανακήρυξη του Αυτοκέφαλου. Αν, βέβαια, η σύγκληση Οικουμενικής Συνόδου καθίσταται δυσχερής, τότε είτε μία Πανορθόδοξη ή Μείζων Σύνοδος είτε μία Ενδημούσα Σύνοδος με ευρεία σύνθεση έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει αποφάσεις που υπό άλλες συνθήκες θα λάμβανε μια Οικουμενική (Νικολακάκης, 2018).

Για να ανακηρυχθεί μια Εκκλησία αυτοκέφαλη απαιτείται α) να υπάρχει σχετικό αίτημα από την ίδια ή την πολιτική εξουσία, β) συγκατάθεση από τη Μητέρα Εκκλησία στην οποία υπάγεται και γ) συναίνεση από όλες τις υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Πέρα, όμως, από τις τυπικές προϋποθέσεις, υφίστανται και τρεις ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση αυτοκέφαλου. Αυτές αφορούν στη διαπίστωση ότι η ρύθμιση αυτή θα βοηθήσει στην αποτελεσματικότερη άσκηση της εκκλησιαστικής διοίκησης σ' ένα λαό που εμφανίζει εθνική ομοιογένεια και ζει μέσα στο πλαίσιο ιδιαίτερης και κρατικής οργάνωσης (Μέλλιου, 2004, p. 93) (Τσιρέλης, 2014, p. 35 επ.) (Τρωϊάνος, 1980, pp. 340-342).

Περαιτέρω, εφόσον οι συνθήκες, οι περιστάσεις και το συμφέρον της Εκκλησίας το επιτάσσουν ως αναγκαίο για τη διατήρηση της εκκλησιαστικής ενότητας, το Οικουμενικό Πατριαρχείο νομιμοποιούμενο από το κανονικό του πρωτείο και τον συνακόλουθο συντονιστικό του ρόλο έχει το δικαίωμα να χορηγεί μονομερώς με πράξη του το Αυτοκέφαλο σε μία εκκλησιαστική γεωγραφική περιφέρεια. Σε μια τέτοια περίπτωση, η απόδοση του αυτοκέφαλου καθεστώτος είναι νομικά και κανονικά δεσμευτική και αναμένεται να επισφραγιστεί από μία μελλοντική σύνοδο. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι και ιστορικά θεωρούμενου του ζητήματος, κατά τους προηγούμενους αιώνες η ανακήρυξη του Αυτοκέφαλου καταγράφεται ως πράξη αποκλειστικά και μόνο του Οικουμενικού Πατριαρχείου (Νικολακάκης, 2018).

Συνεπώς, η πρωτεύουσα θέση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπως κατοχυρώθηκε με τις αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων και περιγράφηκε ήδη

παραπάνω, του εξασφαλίζει το δικαίωμα του συντονισμού της διαδικασίας ανακήρυξης του Αυτοκέφαλου. Κορυφαία έκφραση του συγκεκριμένου δικαιώματος αποτελεί η υπογραφή από τον Οικουμενικό Πατριάρχη του σχετικού Τόμου, με τον οποίο μία εκκλησιαστική περιφέρεια υψώνεται στην τάξη των Αυτοκέφαλων Εκκλησιών. Εν τέλει, η παγιωθείσα κανονική τάξη κατέστησε το Οικουμενικό Πατριαρχείο υπεύθυνο φορέα για τον συντονισμό και την περιφρούρηση της ενότητας των Αυτοκέφαλων Εκκλησιών που συγκροτούν τη μία ενιαία Ορθόδοξη Εκκλησία. Άμεση πρακτική συνέπεια του γεγονότος αυτού αποτελεί, εκτός των άλλων, η πρωτεύουσα θέση του Οικουμενικού Θρόνου στη διαδικασία χορήγησης αυτοκέφαλου καθεστώτος (Νικολακάκης, 2018).

Ωστόσο, στους Ιερούς Κανόνες ουδεμία αναφορά υπάρχει, σχετικά με τον καθορισμό και τη διαδικασία, κατά την οποία πρέπει να επέρχεται ο αποχωρισμός ενός εκκλησιαστικού τμήματος και η ανύψωσή του σε Αυτοκέφαλη Εκκλησία. Ως εκ τούτου, ο ακολουθητέος τρόπος ανακηρύξεως μίας Αυτοκέφαλης Εκκλησίας βασίζεται στην επί πολλούς αιώνες διαμορφωθείσα Κανονική παράδοση της Ορθοδόξου Εκκλησίας (Τσιρέλης, 2014) (Κονιδάρης, 2022).

Επειδή, όμως, το ζήτημα αυτό είχε αρχίσει να προκαλεί σοβαρά προβλήματα στους κόλπους της Ορθοδοξίας, κατά τον 20^ο αιώνα αποφασίστηκαν να γίνουν ενέργειες προς επίλυσή του. Έτσι, το 1976, στην Α΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη στη Γενεύη, συνετάχθη ένα κείμενο με τίτλο «Το Αυτοκέφαλον και ο τρόπος ανακηρύξεως αυτού», ωστόσο δεν επήλθε καμία συμφωνία. Ανάλογες προσπάθειες έγιναν και στις Διορθόδοξες Προσυνεδριακές Επιτροπές από το 1993 μέχρι και το 2016 στην Αγία και Μεγάλη Σύνοδο στην Κρήτη, χωρίς ωστόσο να καταλήξουν σε κάποια συμφωνία εξαιτίας των αντιδράσεων ορισμένων εκκλησιών, μίας εξ αυτών και της Ρωσίας (European Parliamentary Research Service, 2022).

Είναι γεγονός ότι η χορήγηση Αυτοκέφαλου στην Ουκρανία δεν ήταν η πρώτη που δημιούργησε προβλήματα στην Ορθόδοξη Εκκλησία (Kaspe, 2019) και αυτός είναι και ο λόγος που αποφάσισε να προσπαθήσει να δώσει μια λύση σε αυτό το περίπλοκο ζήτημα. Μερικά ιστορικά προηγούμενα αποτελούν τόσο το Αυτοκέφαλο στην Εκκλησία της Ελλάδας (Μέλλιου, 2004, pp. 102-124), όσο και αυτά στην Εκκλησία της Βουλγαρίας (Metodiev, 2019) και στην Εκκλησία της Πολωνίας (Denysenko, 2020).

Το Ουκρανικό (εκκλησιαστικό) ζήτημα: Οι απαρχές του Ουκρανικού εκκλησιαστικού ζητήματος τοποθετούνται στη διάλυση της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ήτοι από το 1991 και μετά, οπότε και οι Ουκρανοί αποκτούν ανεξάρτητο κράτος και επιθυμούν την απόκτηση αυτοκέφαλης Εκκλησίας-Πατριαρχείου. Όταν, όμως, ο Μητροπολίτης Κιέβου Φιλάρετος ζητά το 1992 από το Πατριαρχείο Μόσχας αυτοκέφαλο, το τελευταίο αρνείται να δώσει τη συγκατάθεσή του και δίνει μια διευρυμένη αυτονομία. Στην άρνηση αυτή, ο Φιλάρετος αποφασίζει να ανεξαρτητοποιηθεί από το Πατριαρχείο Μόσχας και ανακηρύττει μόνος του την αυτοκεφαλία του «Πατριαρχείου Κιέβου». Το Πατριαρχείο Μόσχας, σε απάντηση προς αυτή την ενέργεια τον καθαιρεί και βάζει στην θέση του τον Μητροπολίτη Ονούφριο. Οι πράξεις αυτές του Πατριαρχείου Μόσχας γίνονται δεκτές από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τις υπόλοιπες Αυτοκέφαλες Εκκλησίες μέχρι τουλάχιστον το 2018 (Ukrainian Research Institute Harvard University, n.d.).

Το 2018, ωστόσο, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποφασίζει να αλλάξει στάση στο ζήτημα αυτό. Κατόπιν κινητοποίησης Ορθόδοξων Ουκρανών κοινοτήτων και κοινής αίτησης του Μητροπολίτη Φιλάρετου και του προέδρου της Ουκρανίας Ποροσένκο δίνει την έγκρισή του, παραχωρεί Τόμο αυτοκεφαλίας στην Εκκλησία της Ουκρανίας και επιλέγει τον Επιφάνιο ως Μητροπολίτη Κιέβου και πάσης Ουκρανίας ενώ ταυτόχρονα επαναφέρει στο αρχιερατικό αξίωμα τον καθαιρεμένο Φιλάρετο, πράξεις τις οποίες δε δέχθηκε το Πατριαρχείο Μόσχας και αποφάσισε να διακόψει τη μνημόνευση του Οικουμενικού Πατριάρχη και να συστήσει σε Ρώσους και Ουκρανούς να μην έχουν εκκλησιαστική κοινωνία με Εκκλησίες που μνημονεύουν τον Οικουμενικό Πατριάρχη. Λίγο καιρό μετά ο Μητροπολίτης Φιλάρετος αποσχίστηκε ξανά, διότι διαφωνούσε με την κατάργηση του «Πατριαρχείου» που αυτός ανακήρυξε και σχημάτισε νέα Εκκλησία (Ukrainian Research Institute Harvard University, χ.χ.) (Bordeianu, 2020). Επομένως, αυτή την στιγμή στην Ουκρανία υπάρχει μια έκρυθμη εκκλησιαστική κατάσταση, διότι υπάρχει ο Αρχιεπίσκοπος Επιφάνιος, ως Προκαθήμενος της Ορθόδοξης Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ουκρανίας, ο Μητροπολίτης Ονούφριος που υπάγεται στην Εκκλησία της Ρωσίας και ο λεγόμενος «επίτιμος Πατριάρχης Φιλάρετος».

Όλη αυτή η κατάσταση που δημιουργήθηκε με τη χορήγηση του Τόμου Αυτοκεφαλίας στην ουκρανική εκκλησία κρύβει από πίσω της το μεγάλο θεολογικό και εκκλησιολογικό πρόβλημα που έχει η Ορθοδοξία. Δεν υπάρχει συναίνεση

σχετικά με τη διαδικασία για την ίδρυση νέων ανεξάρτητων εκκλησιών και η προσπάθεια να ανοικοδομηθεί μια τέτοια συναίνεση στην Πανορθόδοξη σύνοδο της Κρήτης το 2016 απέτυχε (Elsner, 2019, p. 11).

1.2 Η θεωρία της «Τρίτης Ρώμης» και ο ανταγωνισμός Οικουμενικού Πατριαρχείου – Μόσχας στην Ουκρανία

Η θεωρία της «Τρίτης Ρώμης» ξεκινάει από πολύ παλιά (ήδη από τη Σύνοδο της Φεράρας – Φλωρεντίας, το 1438-1439) και βασίζεται στην ιδέα ότι αφού η Πρώτη Ρώμη είναι η αρχαία Ρώμη, η πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού Κράτους, η Δεύτερη Ρώμη είναι η Κωνσταντινούπολη και η Τρίτη Ρώμη είναι η Μόσχα της Ρωσίας, καθώς, ιδίως μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, η Ρωσία ήταν η μόνη Ορθόδοξη Χριστιανική Αυτοκρατορία κι επομένως είχε χρέος να προστατεύει τους Ορθόδοξους Χριστιανούς που βρίσκονταν υπό την Οθωμανική κυριαρχία. Συνέπεια της θεωρίας περί της «Τρίτης Ρώμης» είναι η τσαρική θεοκρατία βασισμένη στο ιδεολόγημα του πανσλαβισμού που είναι η συγκρότηση ενός πολιτικού και θρησκευτικού ολοκληρωτισμού των Σλάβων με βάση την Ορθοδοξία (European Parliamentary Research Service, 2022)¹¹.

Όπως σημειώνει ο Kaplan, πολύ περισσότερο σήμερα, μετά την εποχή του τσαρισμού και του κομμουνισμού, η σύγχρονη Ρωσία, «χρειάζεται ένα εξυψωτικό, ενοποιητικό ιδεώδες πέραν της γεωγραφίας εάν θέλει να προσελκύσει πάλι τους πρώην υποτελείς πληθυσμούς, ειδικά σε μια εποχή που ο δικός της πενιχρός πληθυσμός μειώνεται διαρκώς» (Kaplan, 2017, p. 320). Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, κύριο μέλημα του Πατριαρχείου Μόσχας ήταν η επέκταση της πνευματικής του επιρροής εντός και εκτός ρωσικού κράτους αλλά και η διατήρηση των εκκλησιών των κρατών που είχαν προσαρτηθεί στην τότε Σοβιετική Ένωση. Σκοπός του ήταν δηλαδή η δημιουργία της μεγαλύτερης Ορθόδοξης Εκκλησίας του κόσμου στην οποία θα είχε το διοικητικό έλεγχο (Μέλλιου, 2004, p. 319).

Η ουσία της ρωσικής χριστιανικής πνευματικότητας τέθηκε σε διόρθωση και ανοικοδόμηση του ρωσικού κράτους και της ρωσικής εθνικής ταυτότητας, καθώς και στην υπηρεσία της θεμελίωσης της ρωσικής πολιτικής πραγματικότητας στις χριστιανικές ορθόδοξες αξίες. Αυτή η πράξη πρέπει να γίνει κατανοητή στο πλαίσιο

¹¹ A newly confident Russian Orthodox Church (ROC) viewed itself as a repository of Russian national identity, and Moscow as the 'third Rome' with primacy over the Orthodox Churches in those countries and beyond.

της εξελισσόμενης ρωσικής στρατηγικής για τη χρήση ενός τόσο ισχυρού όπλου, που ανήκει στον γεωπολιτικό πυλώνα του Πολιτισμού, ως Ορθοδοξία, προκειμένου να κερδίσει την πολιτιστική και ιδεολογική κυριαρχία στις περιοχές που μέχρι τότε της ανήκαν (Μάζης, 2016).

Όλα τα παραπάνω αναδεικνύουν τους λόγους ανταγωνισμού μεταξύ Οικουμενικού Πατριαρχείου και Πατριαρχείου Μόσχας. Ενώ, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Μάζης, «η απόλυτος αριθμητική κυριαρχία της Ρωσικής Εκκλησίας στον Ορθόδοξο Κόσμο είναι εμφανής». Επίσης είναι δεδομένη η «ισχυρά στήριξη της Ρωσικής Εκκλησίας από το Νέο Κρεμλίνο, το οποίο αντιλαμβάνεται θαυμάσια και με εξέχοντα ρεαλισμό την σημασία της χριστιανικής πνευματικότητας ως προβολέως πολιτισμικής, ηθικής, αξιακής και τελικώς πολιτικής ισχύος προς την υλιστική και αξιακώς παρακμάζουσαν Δύση» (Μάζης, 2016). Αφού πλέον η Ρωσία είναι ορθόδοξη, αξιοποιεί την Ορθοδοξία ως μέσο προβολής πολιτισμικής ισχύος, χωρίς να παύει ταυτόχρονα να στοχεύει στην αποδέσμευσή της από τον ασφυκτικό κλοιό που διαμορφώνει η Δύση στο ζωτικό χώρο γύρω της (Μάζης, 2016).

Είναι γεγονός ότι ένας από τους τρόπους που η Δύση, και συγκεκριμένα οι ΗΠΑ, δημιουργεί τον κλοιό αυτό είναι με την επιρροή που ασκεί το Οικουμενικό Πατριαρχείο (Παπαθανασόπουλος, 2022) στις εκκλησίες των χωρών που συνορεύουν με τη Ρωσία και, συγκεκριμένα, στα πλαίσια της εργασίας αυτής, στην Ουκρανία. Η Ουκρανία είναι η 4^η σε πληθυσμό Ορθόδοξων Χριστιανών χώρα¹² και είναι γεγονός ότι αποτελεί μια χώρα με τεράστια σημασία για τη Ρωσία, όχι μόνο λόγω της εγγύτητας των δύο χωρών, των οικονομικών και εμπορικών συναλλαγών και διόδων, αλλά και της γεωγραφικής της θέσης, καθώς βρίσκεται στη Rimland, δίπλα στη Μαύρη Θάλασσα κι επομένως μια πιθανή απόσπασή της από την επιρροή της τελευταίας θα αποτελούσε «ένα επιπλέον αγκάθι στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας μειώνοντας ακόμα περισσότερο την άμεση πρόσβασή της στις ζωτικές εμπορικές οδούς του κόσμου» (Μέλλιου, 2004, p. 247).

Έχοντας, λοιπόν, ως δεδομένα όλα τα παραπάνω, γίνεται σαφές πλέον, γιατί η απόδοση του Αυτοκέφαλου στην εκκλησία της Ουκρανίας δεν ήταν μια απλή κίνηση, αλλά είχε τεράστιο γεωπολιτικό αντίκτυπο στην ανακατανομή της ισχύος

¹² Σύμφωνα με την ιστοσελίδα: <https://www.nationmaster.com/country-info/stats/Religion/Christian/Orthodox/Orthodox-population>

στην περιοχή. Επίσης, δεν είναι τυχαία η χρονική σύμπτωση της απόδοσης του Τόμου με την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στην Ουκρανία, καθώς τα τελευταία χρόνια η Ουκρανία προσπαθούσε να κάνει μια στροφή προς τη Δύση τόσο με την αίτησή της για ένταξη στο ΝΑΤΟ όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Φαλτάιτς, 2018) (Kim, 2019).

Όπως φαίνεται, μάλιστα, από δημοσκοπήσεις που έκανε το Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ¹³ στην Ουκρανία, το Πατριαρχείο Μόσχας χάνει συνεχώς έδαφος στη συνείδηση των πιστών, ιδίως στο 3^ο υποσύστημα, αυτό που βρίσκεται στη Δυτική Ουκρανία (όπως έχει οριστεί στη συγκεκριμένη εργασία) (Παραρτήματα 1 και 2) μετά τα γεγονότα με την Κριμαία και πολύ περισσότερο μετά την απόδοση του αυτοκέφαλου στην εκκλησία της Ουκρανίας. Επομένως, είναι πλέον φανερό ότι η ίδρυση της νέας Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Ουκρανία αποτελεί σοβαρό πλήγμα στις φιλοδοξίες της Ρωσίας να ηγηθεί του ορθόδοξου κόσμου (Metodiev, 2019).

1.3 Η θρησκεία ως ήπια μορφή ισχύος

Σύμφωνα με τον Αμερικανό καθηγητή και πολιτικό επιστήμονα Joseph S. Nye, η ελκυστικότητα της ήπιας ισχύος εξαρτάται από τον πολιτισμό, τις αξίες και την εξωτερική πολιτική. Σύμφωνα με τον καθηγητή, η ήπια ισχύς, σε αντίθεση με τη "σκληρή" της έκδοση, μπορεί να μεταβάλει τη συμπεριφορά των χωρών χωρίς την επιβολή καταναγκασμού και με πολύ μικρότερο συγκριτικά κόστος με αποτέλεσμα οι «χώρες στόχος» να επιθυμούν αυτό που προωθεί και επιδιώκει αυτός που έχει την εξουσία (Κωστόπουλος, 2021, p. 282).

Η θρησκεία, και στη συγκεκριμένη περίπτωση η Ορθοδοξία, βρίσκονται στον τέταρτο γεωπολιτικό Πυλώνα, όπως τους διακρίνει η Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση, στον Πυλώνα, δηλαδή, του Πολιτισμού και της Πληροφορίας (Μάζης, 2016). Η θρησκεία έχει αποδειχθεί ως ένα από τα πιο αποτελεσματικά εργαλεία «ήπιας ισχύος» της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Απευθύνεται σε ανθρώπους με διαφορετικές πολιτικές τοποθετήσεις, διαφορετική εθνοτική ή φυλετική καταγωγή και διαφορετικές γλώσσες. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια υπερ-εθνική οντότητα (Κωστόπουλος, 2021, p. 278).

¹³ Τα δεδομένα ανακτήθηκαν από την ιστοσελίδα: <https://harvard-cga.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=2fa308aa641d43139d3a5b5b59081a5a> (Ukrainian Research Institute Harvard University, χ.χ.)

Η αξιοποίηση της θρησκείας ως μέσο εξωτερικής πολιτικής άρχισε να διατυπώνεται από τον Huntington τη δεκαετία του 1990 (Huntington, 1996), ενώ όπως προσθέτει ο Ντμίτρι Τρένιν στο βιβλίο του Kaplan κατά τον 21^ο αιώνα «η δύναμη της έλξης υπερισχύει αυτής του εξαναγκασμού» και επομένως «η ήπια ισχύς πρέπει να έχει κεντρική θέση στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας» (Kaplan, 2017, p. 321).

Η θρησκεία είναι το εντονότερο χαρακτηριστικό που βρίσκεται στην καρδιά των πολιτισμών, είναι το παρελθόν και το παρόν τους (Μέλλιου, 2004, p. 283). Κι επειδή οι γεωπολιτικές αντιλήψεις διέπονται από μία και μόνη λογική: τη λογική της ισχύος των διεθνών ιθυνόντων οικονομικοπολιτικών πυρήνων, είναι επόμενο οι πυρήνες αυτοί να χρησιμοποιούν και να χειραγωγούν τις ευαισθησίες του συλλογικού ασυνειδήτου των υπό έλεγχο (ή προς έλεγχο) εθνικών κοινωνικών σχηματισμών, ενδύοντας τους χειρισμούς τους με λογής λογής μεταφυσικού επιπέδου μανδύες, όπως η ιδεολογία ή η θρησκεία (Μάζης, 1996, p. 31).

Εν προκειμένω, είναι σαφές ότι έχουμε άλλη μια περίπτωση αξιοποίησης της θρησκείας, και πιο συγκεκριμένα της Ορθοδοξίας, ως τρόπο άσκησης ισχύος και επιρροής σε μια περιοχή με σκοπό την επίτευξη ορισμένων στόχων. Η πραγματική δύναμη και επιρροή των Ορθοδόξων Εκκλησιών στις χώρες τους βασίζεται στο γεγονός ότι η Εκκλησία σχεδόν παντού θεωρείται ως φορέας της παράδοσης και συχνά της εθνικής ταυτότητας αυτών των κοινωνιών (Metodiev, 2019).

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η Δύση επέλεξε να ακολουθήσει μια πολιτική ήπιας ισχύος στις πρώην σοβιετικές χώρες τροφοδοτώντας κινήματα διαμαρτυρίας, ελπίζοντας να αυξήσει την επιρροή της. Η συνεχής χρήση αυτού του μοντέλου συνεργασίας με την κοινωνία των πολιτών και τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης είναι γεμάτη με πολιτική αποσταθεροποίηση. Η ήπια ισχύς είναι ένα συστατικό στο οπλοστάσιο των μέσων εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, η αποτελεσματικότητά του οποίου εξαρτάται όχι μόνο από την επένδυση πόρων, αλλά και από τις γενικές γεωπολιτικές τάσεις. Οι «πορτοκαλί επαναστάσεις» καταδεικνύουν το μοντέλο μιας «Νέας Διεθνούς» που στοχεύει στην ενθάρρυνση και τον έλεγχο των επαναστατικών συναισθημάτων. Το κατεστημένο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής είναι συνδεδεμένο με την έννοια της «προσήλωσης των καρδιών και των μυαλών» των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο.

Είναι αλήθεια ότι, όπως αποδεικνύεται από πολλά παραδείγματα (Κιργιστάν, Ουκρανία), είναι πολύ πιο δύσκολο να διαχειριστείς τα συναισθήματα διαμαρτυρίας παρά να τα ανάψεις (Sutygin, 2016).

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια και η Ρωσική Εκκλησία επεδείκνυε αποτελεσματικά την ήπια ισχύ της, υπονομεύοντας την εξουσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η ήπια ισχύς ως νέα προσέγγιση στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας, αναφέρθηκε για πρώτη φορά στην αναθεώρηση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής το 2007 (Κωστόπουλος, 2021, p. 281). Αρκεί να αναλογιστεί κανείς ότι πρόσφατα διατύπωσε το επιχείρημα ότι η Ορθοδοξία μπορεί να ταυτιστεί μόνο με την Ανατολή, επειδή η Δύση (δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι ΗΠΑ) έχουν γίνει υπερεκκοσμιευμένες κοινωνίες, γι' αυτό και είναι καταδικασμένες να παρακμάζουν (Metodiev, 2019).

Η Ρωσία μοιράζεται τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό με μερικούς από τους μετασοβιετικούς γείτονες της, αλλά και με άλλους στην ευρύτερη περιοχή. Από την εμφάνιση της Χριστιανικής λατρείας στη Ρωσία μέχρι σήμερα, έχουν αλλάξει πολλά καθεστώτα και ιδεολογίες, όμως η θρησκεία παραμένει ίδια και συνεχίζει να ασκεί επιρροή στους πιστούς της. Μια τέτοια δυνατότητα δεν θα μπορούσε να μείνει ανεκμετάλλευτη από τη ρωσική εξωτερική πολιτική, ιδιαίτερα την περίοδο αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (Κωστόπουλος, 2021, p. 278).

Όταν η κοινή ιδεολογία του κομμουνισμού κατέρρευσε, ο συνδετικός κρίκος, έστω και με εξαναγκασμό, που συνέδεε τόσο τις σοβιετικές δημοκρατίες, όσο και τα κράτη δορυφόρους, έπαψε να υπάρχει. Στη θέση του έπρεπε να βρεθεί μια εναλλακτική λύση η οποία θα μπορούσε να είναι εύκολα αποδεκτή, και έτσι η ρωσική ηγεσία συνειδητοποίησε τον πιθανό ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει η εκκλησία στην πραγματοποίηση των στόχων της εξωτερικής της πολιτικής (European Parliamentary Research Service, 2022). Η εδραίωση της επιρροής της Μόσχας στο εγγύς εξωτερικό είναι μία από τις βασικές κατευθυντήριες στρατηγικές της εξωτερικής πολιτικής του Κρεμλίνου. Τα νέα κράτη που δημιουργήθηκαν στο άμεσο περιβάλλον της Ρωσίας, με τη βοήθεια και της εκκλησίας παρά την ανεξαρτησία τους, εξακολουθούν να υφίστανται υψηλό βαθμό επιρροής. Η Σοβιετική σφαίρα επιρροής μπορούσε άνετα να αντικατασταθεί από τη «Θρησκευτική σφαίρα επιρροής» (Κωστόπουλος, 2021, p. 279).

Από την άλλη μεριά, η ήπια ισχύς και η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στηρίζονται σε πιο απτά θεμέλια. Εκτός από το παγκοσμίως αποδεκτό δικαίωμά του να είναι «πρώτος μεταξύ ίσων» στον ορθόδοξο κόσμο, το άλλο του πλεονέκτημα είναι το ευρύ δίκτυο διεθνών επαφών, που τον καθιστά προτιμώμενο διαμεσολαβητή σε όλες τις μεγάλες εκκλησιαστικές συγκρούσεις (Metodiev, 2019). Στο πλαίσιο αυτό οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν και το Οικουμενικό Πατριαρχείο για να ασκήσουν επιρροή στην Ουκρανία και στο θρησκευτικό κομμάτι, παράλληλα με το κίνημα των Euromaidan, γνωρίζοντας τη σημασία που έχει και αυτό το ζήτημα για τα ορθόδοξα κράτη.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1 Περιγραφή της εφαρμοσθείσας μεθοδολογίας

Η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί στην εργασία, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι η συστημική γεωπολιτική ανάλυση. Στο σημείο λοιπόν αυτό κρίνεται απαραίτητο να δοθεί ο ορισμός της συγκεκριμένης μεθόδου: «Γεωπολιτική ανάλυση ενός γεωγραφικού συστήματος ανισόρροπου κατανομής ισχύος καλείται η γεωγραφική εκείνη μέθοδος, η οποία μελετά, περιγράφει και προβλέπει τις συμπεριφορές και τις επιπτώσεις των σχέσεων των αντιτιθεμένων και διακριτών διεθνών πολιτικών δράσεων ανακατανομής ισχύος και των ιδεολογικών μεταφυσικών που τις καλύπτουν, στο πλαίσιο των γεωγραφικών ζωνών που οι πολιτικές αυτές εφαρμόζονται» (Μάζης, 2002, p. 30).

«Ο παραπάνω ορισμός φανερώνει ότι η συστημική γεωπολιτική ανάλυση είναι μια μέθοδος εύκολα προσαρμόσιμη και εύχρηστη, διότι λειτουργεί όχι μόνο στο διεθνές διακρατικό περιβάλλον ανταγωνισμού, αλλά και στο πλαίσιο οποιασδήποτε γεωγραφικής ζώνης, είτε αυτή αποτελείται από εθνοκρατικές δομικές μονάδες, είτε είναι μέρος ή όλον ενός και μόνο εθνοκρατικού χώρου. Επιπλέον, ο πολιτισμικός παράγων, που εκφράζεται με τον όρο «ιδεολογική μεταφυσική», προσδίδει δυναμική στη γεωπολιτική προσέγγιση και προσιδιάζει με τα δεδομένα ενός πλανήτη που πλέον μεταλλάσσεται υπό το κράτος της ελεύθερης διακίνησης της πληροφορίας και της οικονομικής και πολιτισμικής όσμωσης ή/και ομογενοποίησης σε κλίμακα γεωγραφικών υποσυστημάτων» (Μάζης, 2002, p. 30).

«Η συστημική γεωπολιτική ανάλυση αποτελεί ένα σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο για την διερεύνηση διεθνών πολιτικών γεγονότων, διεθνών σχέσεων και συναφών με αυτές ανακατανομών ισχύος (αμυντικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής) στο σύνολο των συστημάτων των εθνικών κοινωνικών σχηματισμών του πλανήτη (Εθνικοκρατικών και εθνοτικών), των φαινομένων αλλά και των οντοτήτων που επηρεάζουν τη συγκρότηση, τη δομή και τις διαδράσεις ισχύος μεταξύ των σχηματισμών αυτών» (Μάζης, 2017, p. 23).

Η συστημική γεωπολιτική ανάλυση είναι η επιστημονική μεθοδολογία που επιλέχθηκε για τη μελέτη των επιπτώσεων της επιρροής του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε επίπεδο γεωστρατηγικού ανταγωνισμού με το Πατριαρχείο Μόσχας στο πλαίσιο του συμπλόκου Ρωσικής Ομοσπονδίας- Ουκρανίας. Στη συστημική γεωπολιτική ανάλυση, ο ερευνητής (Δωματιώτη, 2017, pp. 27-28) (Μάζης, 2012):

1. Εξετάζει σε βάθος το θέμα που έχει επιλέξει προς ανάλυση σε τρεις κλίμακες συστημάτων (Σύστημα/Σύμπλοκο, Υποσύστημα, Υπερσύστημα).
2. Είναι σε θέση να εντοπίσει επιμέρους ζητήματα ή καταστάσεις που υποβόσκουν στο υπό ανάλυση θέμα.
3. Μπορεί να ερμηνεύσει καλύτερα προηγούμενες αποφάσεις που έχουν ληφθεί σε γεωστρατηγικό επίπεδο.
4. Κατανοεί πλήρως και λεπτομερώς το γεωστρατηγικό «παίγνιο» (σε επίπεδο Υποσυστήματος).
5. Κατέχει εξίσου καλά τη συνολική εικόνα του Διεθνούς Συστήματος και των Πόλων Διεθνούς Ισχύος αυτού (σε επίπεδο Υπερσυστήματος).

Επιστημολογία: «Η Γεωπολιτική, η γεωγραφική αυτή μέθοδος μελέτης των συστημάτων ανισόρροπου κατανομής ισχύος στο διεθνή χώρο μεταξύ ανεξάρτητων και διακριτών διεθνών, εθνικών ή εθνοτικών δρώντων, βασίζεται στη Γεωγραφία και, πιο συγκεκριμένα, στο κλάδο της Οικονομικής Γεωγραφίας» (Μάζης, 2002, p. 43).

«Η Οικονομική Γεωγραφία, επομένως, είναι η επιστήμη που εξετάζει (Μάζης, 2002, p. 43):

1. την ανθρώπινη οικονομική δραστηριότητα και επέμβαση στο Γεωγραφικό Χώρο,

2. τη δημιουργία και εξέλιξη των επιμέρους οικονομικών χώρων στην επιφάνεια του πλανήτη, και
3. τις μεταξύ τους αντιδράσεις και συσχετισμούς».

Επομένως, η γεωγραφική αναλυτική μέθοδος της οικονομικής γεωγραφίας, μέσω της οποίας μελετώνται τα διεθνή φαινόμενα από την οπτική της χωρικής τους διαστάσεως, είναι η γεωπολιτική και αυτή υφίσταται, μόνο όταν υπάρχει μεθοδολογία ανάλυσης των συστημάτων κατανομής της. «Η Οικονομική Γεωγραφία και η Ανάλυση του Χώρου καθορίζει επιστημονικά και αυστηρά το ουσιαστικό περιεχόμενο της μελέτης και της διεπιστημονικής έρευνας του διεθνούς γίνεσθαι, υπό το πρίσμα της ισχύος, η οποία ορίζεται σαφώς και με σχολαστικότητα. Διότι, η επιστημονική προσέγγιση των χαρακτηριστικών, των προτύπων, των μορφών και των τάσεων των διεθνών πολιτικών, οι οποίες ασκούνται σε επιμέρους γεωγραφικά σύμπλοκα στον πλανήτη, αλλά και η συνισταμένη τάση των ανταγωνισμών ισχύος μεταξύ των συμπλόκων αυτών, αποδεικνύει πως απαιτείται όλο και πιο πολύ η γεωγραφική και θετικό-επιστημονική βάση. Στο θετικιστικό, εξάλλου, πλαίσιο η επιστήμη είναι ένα σύστημα παραγωγής γνώσεως που θεωρείται έγκυρο όταν θεμελιώνεται επί εμπειρικών, παρατηρούμενων και μετρήσιμων δεδομένων, ώστε να μπορεί να διατυπώνει υποθέσεις, να δημιουργεί εξηγησιακούς μηχανισμούς και να συγκροτεί θεωρία» (Δωματιώτη, 2017, p. 29) (Μάζης, 2012).

Όταν πάλι μιλάμε για τη Γεωγραφία εννοούμε την επιστήμη που προσεγγίζει τον Φυσικό Χώρο αλλά και τις διαλεκτικές συνθέσεις του Χώρου αυτού με τις ανθρώπινες κοινωνίες, οι οποίες συνιστούν τους Ανθρωποχώρους. Τις διαλεκτικές αυτές συνθέσεις ορίζουμε ως Γεωγραφικούς Χώρους. Ο Φυσικός Χώρος και ο Ανθρωποχώρος θεωρούνται Πρωτογενείς Γεωγραφικοί Χώροι, ενώ όλοι οι υπόλοιποι θεωρούνται παράγωγά τους (Μάζης, 2017, p. 15)¹⁴.

Ο σκληρός πυρήνας και οι επικουρικές υποθέσεις της Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης: Σύμφωνα με τη λακατιανή μεταθεωρητική προσέγγιση, κάθε γεωπολιτικό ερευνητικό πρόγραμμα διαθέτει ένα σκληρό πυρήνα, δηλαδή τους βασικούς του όρους, ή αλλιώς, τις θεμελιώδεις υποθέσεις. Ο σκληρός αυτός πυρήνας προστατεύεται από την αρνητική ευρετική (Μάζης, 2012, pp. 364-365).

¹⁴ Για περισσότερες θεωρητικές διευκρινίσεις σχετικά με τους Γεωγραφικούς Χώρους βλ. (ΜΑΖΗΣ, 2002, p. 34 επ.)

Στο σκληρό πυρήνα, επομένως, του ερευνητικού προγράμματος της γεωπολιτικής υπάρχουν οι αξιωματικές παραδοχές ότι (Μάζης, 2012, p. 365):

A. Όλα τα χαρακτηριστικά των υπό-χώρων του γεωγραφικού συμπλόκου είναι μετρήσιμα ή είναι δυνατόν να καταστούν μετρήσιμα.

B. Υπάρχουν πόλοι, αυτοπροσδιοριζόμενοι – ετεροπροσδιοριζόμενοι ομοιόμορφα – ταυτόσημα με το διεθνές περιβάλλον. Το διεθνές περιβάλλον προσδιορίζεται από τους διεθνείς δρώντες που βρίσκονται μέσα σε αυτό και χαρακτηρίζονται από μια κοινή συστημική σχέση μεταξύ τους.

Πέρα όμως από τον σκληρό πυρήνα, σύμφωνα με τη λακατιανή μεταθεωρητική προσέγγιση, ένα επιστημονικό ερευνητικό πρόγραμμα αποτελείται και από την προστατευτική ζώνη επικουρικών υποθέσεων, δηλαδή προτάσεων τιθέμενων σε έλεγχο, προσαρμογή και επαναπροσαρμογή, και οι οποίες αντικαθίστανται όταν προκύπτουν νέα εμπειρικά δεδομένα.

Οι επικουρικές υποθέσεις της προστατευτικής ζώνης του ερευνητικού προγράμματος της γεωπολιτικής είναι (Μάζης, 2012, pp. 366-367):

1. Το μέγεθος της ισχύος αναλύεται σε τέσσερις θεμελιώδεις πυλώνες (Άμυνα, Οικονομία, Πολιτική, Πολιτισμός/Πληροφορία) προσδιοριζόμενους από αριθμό μετρήσιμων, ή δυνάμεων να καταστούν μετρήσιμοι, γεωπολιτικών δεικτών. Οι γεωπολιτικοί δείκτες αυτοί εντοπίζονται και μετρώνται στις εσωτερικές δομές των εκάστοτε Πόλων, των συνιστώντων τα υποσυστήματα των προς γεωπολιτική ανάλυση γεωγραφικών Συμπλόκων.
2. Οι πόλοι ισχύος αποτελούν θεμελιώδη δομικά συστατικά ενός διεθνούς, διαρκώς μεταβαλλόμενου, ασταθούς Συστήματος.
3. Οι πόλοι ισχύος εκφράζουν κοινωνικές βουλήσεις ή βουλήσεις των αποφασιζόντων παραγόντων, χαρακτηρίζουσες τη διεθνή συμπεριφορά του πόλου ισχύος. Συνεπώς, οι πόλοι ισχύος δύνανται να είναι εθνικά κράτη, συλλογικοί διεθνείς θεσμοί, διεθνούς εμβέλειας οικονομικές συγκροτήσεις, είτε συνδυασμοί των προηγούμενων, οι οποίοι όμως παρουσιάζουν ομοιογένεια δράσεως στο πλαίσιο του διεθνούς περιβάλλοντος, ως προς την συστημική τους λειτουργία.

4. Οι «αιτιακές και αιτιατικές» έννοιες του «Πρωτογενούς», «Δευτερογενούς» και «Τριτογενούς Χώρου», όπως και τον μεταξύ τους συνδυασμών («Πλήρεις» και «Ειδικοί Συνθετικοί Χώροι»).
5. Η κατασκευή ενός προβλεπτικού υποδείγματος τάσεων ανακατανομής ισχύος.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες πληροφοριών, οι οποίες πρέπει να τύχουν επεξεργασίας κατά την ανάλυση ενός συστήματος. Η πρώτη κατηγορία είναι τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά (χωρική πληροφορία) ενός Συστήματος, τα οποία περιγράφονται από συντεταγμένες και η δεύτερη κατηγορία είναι η πληροφορία που σχετίζεται με την Ισχύ και αντιπροσωπεύεται από αριθμοδείκτες που σχετίζονται με την Άμυνα & Ασφάλεια, την Οικονομία, την Πολιτική και τον Πολιτισμό & Πληροφορία (Μάζης, 2017, pp. 23-24).

Η μέθοδος ανάλυσης της Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης (Μάζης, 2012, p. 368 επ.) (Μάζης, 2017, p. 5 & 12):

1. Διαβάζω τον τίτλο του θέματος προκειμένου να τον αποκωδικοποιήσω
2. Εντοπίζω στον χάρτη τα όρια του Γεωγραφικού Συμπλόκου, όπως αυτό δίνεται στον τίτλο.
3. Αναγνωρίζω στον τίτλο τον γεωπολιτικό παράγοντα.
4. Κατανέμω, βάσει του γεωπολιτικού παράγοντα, το σύμπλοκό μου σε υποσυστήματα.
5. Αθροίζω τα υποσυστήματά μου και διασφαλίζω τα όρια του συστήματός μου.
6. Βάσει του γεωπολιτικού παράγοντα ορίζω τους πόλους διεθνούς ισχύος που τον επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά.
7. Ορίζω το είδος ή τα είδη των γεωγραφικών χώρων που θα χρησιμοποιήσω.
8. Στη συνέχεια ορίζω τους πυλώνες εντός των οποίων θα αναλύσω τη δράση και τη λειτουργία του γεωπολιτικού παράγοντα και με βάση τους πυλώνες που επέλεξα προς ανάλυση, διαλέγω ανάλογους δείκτες, σύνθετους ή απλούς. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να γίνει η επιλογή των σημαντικότερων, κατά την κρίση του ερευνητή, γεωπολιτικών

δεικτών του πυλώνα. Από τους δείκτες προβαίνω είτε σε απλή συγκριτική παρουσίαση είτε σε χρήση απλών ή σύνθετων ποσοτικών εργαλείων.

9. «Η Σύνθεση είναι η διαδικασία που αφορά την εύρεση της Συνισταμένης τάσεως ισχύος του δεδομένου Γεωπολιτικού Παράγοντα στην τελική συστημική κλίμακα. Αφού, λοιπόν, έχουμε εξεύρει και προσδιορίσει τις επιμέρους συνιστώσες ισχύος (του γεωπολιτικού μας παράγοντα) σε επίπεδο Υποσυστήματος και το ζητούμενο είναι η Συνισταμένη σε συστημική κλίμακα επιπέδου Συστήματος, τότε η φάση της Σύνθεσης θα αρχίσει στο επίπεδο του Συστήματος. Το διανυσματικό άθροισμα των Επιδόσεων Ισχύος ενός εκάστου εκ των τεσσάρων Πυλώνων στο πλαίσιο εκάστου Υποσυστήματος μας δίνουν την τελική επίδοση ισχύος ενός εκάστου Υποσυστήματος. Το διανυσματικό άθροισμα όμως των επιδόσεων ισχύος όλων των Υποσυστημάτων του Συστήματος μας δίνει την τελική Συνισταμένη ολόκληρου του Συστήματος και προφανώς, εφόσον είναι διανυσματικής μορφής, μας δίνει και την τελική τάση ανακατανομής ισχύος ως προς το συγκεκριμένο Γεωπολιτικό Παράγοντα και τη δράση του στο συγκεκριμένο Σύστημα».
10. Αφού επεξεργαστώ τα στοιχεία παράγεται το λεγόμενο «γεωπολιτικό υπόδειγμα τάσεων ανακατανομής ισχύος». Στο σημείο αυτό περιγράφουμε τις γεωπολιτικές δυναμικές στις οποίες υποβάλλει η «Συνισταμένη της Ισχύος» του υπό εξέταση Γεωπολιτικού Παράγοντα την συμπεριφορά του εξετασθέντος Συστήματος, στο περιβάλλον του Υπερσυστήματος. Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί ότι στη φάση αυτή, όπως και σε οποιαδήποτε άλλη φάση της ως άνω γεωπολιτικής ανάλυσης, δεν καταθέτουμε προτάσεις. Ανακαλύπτουμε δομές, δράσεις, λειτουργίες, επιρροές, μορφές, δυναμικές του γεωπολιτικού παράγοντα και τις περιγράφουμε. Όπως περιγράφουμε και τις εξ' αυτών συμπεριφορές του Συστήματος. Οι προτάσεις, επομένως, δεν αποτελούν αντικείμενο της Γεωπολιτικής Ανάλυσης, αλλά αντικείμενο της Γεωστρατηγικής σύνθεσης, η οποία μπορεί να γίνει, μόνο εφόσον μας ζητηθεί και εφόσον εκμεταλλευθούμε τα αποτελέσματα της προηγηθείσας γεωπολιτικής ανάλυσης.

2.2 Ανάλυση του θέματος με βάση την ορολογία της συστημικής γεωπολιτικής ανάλυσης:

Στο σημείο αυτό θα γίνει ανάλυση του θέματος της εργασίας με βάση την ορολογία της συστημικής γεωπολιτικής ανάλυσης. Στη συγκεκριμένη εργασία, λοιπόν, το υπό μελέτη γεωπολιτικό σύμπλοκο είναι αυτό της Ρωσικής Ομοσπονδίας – Ουκρανίας, ενώ ο γεωπολιτικός παράγοντας είναι η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου και ιδιαίτερα με την απόδοση του Τόμου Αυτοκεφαλίας στην εκκλησία της Ουκρανίας, σε επίπεδο γεωστρατηγικού ανταγωνισμού με το Πατριαρχείο Μόσχας.

Είναι φανερό ότι ο γεωπολιτικός παράγοντας προβάλλει ισχύ μόνο στο κομμάτι της Ουκρανίας, καθώς εκεί αποδόθηκε το Αυτοκέφαλο και εκεί ασκεί την επιρροή του. Για το λόγο αυτό τα υποσυστήματά μας βρίσκονται σε αυτό το γεωγραφικό χώρο και πρόκειται για τα εξής τρία υποσυστήματα:

A. 1^ο Υποσύστημα: η Κριμαία, το μισό Λουγκάνσκ και το Ντονέτσκ, περιοχές τις οποίες, όπως φαίνεται και στο χάρτη του Παραρτήματος 2, κατείχε η Ρωσία πριν τη 24^η Φεβρουαρίου,

B. 2^ο Υποσύστημα: το υπόλοιπο Λουγκάνσκ και την περιοχή από τη Μαριούπολη μέχρι τη Χερσόνα που κατέλαβαν στη συνέχεια τα ρωσικά στρατεύματα,

Γ. 3^ο Υποσύστημα: η «Δυτική» Ουκρανία η οποία αποτελείται από τις υπόλοιπες περιοχές της Ουκρανίας, οι οποίες βρίσκονται ακόμα υπό τον έλεγχο της ουκρανικής κυβέρνησης.

Όσον αφορά στους υπερσυστημικούς δρώντες αυτοί ορίζονται το ΝΑΤΟ, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ρωσία. Το ΝΑΤΟ και η Ευρωπαϊκή Ένωση επιλέχθηκαν λόγω του γεγονότος ότι η Ουκρανία είχε ξεκινήσει τις ενταξιακές διαδικασίες σε αυτούς τους δύο οργανισμούς, με την ταυτόχρονη απομάκρυνσή της από τη σφαίρα επιρροής από τη Ρωσία και σε θρησκευτικό επίπεδο, και φυσικά λόγω της βοήθειας, στρατιωτικής και οικονομικής, που δέχεται κατά τη διεξαγωγή του πολέμου κι όχι μόνο. Η Ρωσία πάλι, παρόλο που είναι στοιχείο και του υπό εξέταση συμπλόκου, όπως αναφέρθηκε δεν προβάλλει ισχύ σε αυτή ο συγκεκριμένος γεωπολιτικός παράγοντας και για το λόγο αυτό επιλέγεται να εξεταστεί ως υπερσυστημικός δρων.

Ο γεωπολιτικός πυλώνας ισχύος μέσα στον οποίο αναλύεται η δράση και η λειτουργία του γεωπολιτικού παράγοντα είναι ο πολιτισμός και η πληροφορία, Συγκεκριμένα, αναλύεται στους εξής απλούς δείκτες:

α. Οι πιστοί που είναι προσκείμενοι στο Πατριαρχείο Μόσχας και στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας από το 2013 μέχρι το 2019.

β. Ο αριθμός των Ορθόδοξων Οργανώσεων του Πατριαρχείου Μόσχας και της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ουκρανίας από το 2014 μέχρι το 2018.

γ. Ενορίες που παραισέφησαν από το Πατριαρχείο Μόσχας στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας στο διάστημα από 25/12/2018 ως 19/3/2019.

Οι γεωγραφικοί χώροι που εξετάζονται είναι α) ο πολιτισμικός τριτογενής αιτιατικός χώρος και β) ο εθνικοκρατικός και εθνοτικοκρατικός τριτογενής αιτιατικός χώρος. Οι γεωπολιτικοί δείκτες είναι αυτοί που θα αποτελέσουν τα δομικά στοιχεία του γεωπολιτικού πυλώνα και συνεπώς του γεωπολιτικού υποδείγματος, το οποίο θα δείξει τις τάσεις ανακατανομής της ισχύος.

2.3 Περιγραφή των φάσεων της έρευνας

Οι φάσεις της έρευνας περιλάμβαναν αρχικά επισκόπηση της βιβλιογραφίας. Πρώτα έγινε αναζήτηση και κατανόηση της ιστορίας της ουκρανικής εκκλησίας, καθώς και μελέτη του Κανονικού Δικαίου, της διάρθρωσης και οργάνωσης της ορθόδοξης εκκλησίας καθώς και των ζητημάτων του Αυτοκέφαλου μιας εκκλησίας, προκειμένου να γίνει ξεκάθαρη η εκκλησιαστική κατάσταση της ουκρανικής εκκλησίας. Στη συνέχεια έγινε αναζήτηση του ανταγωνισμού που υπάρχει μεταξύ Πατριαρχείου Μόσχας και Οικουμενικού Πατριαρχείου, προκειμένου να εντοπιστούν οι απαρχές του και οι λόγοι συνέχισής του. Και τέλος, έγινε έρευνα σχετικά με τη θρησκεία γενικότερα και την Ορθοδοξία ειδικότερα ως εργαλείο προβολής ήπιας ισχύος.

Η δεύτερη φάση της έρευνας περιλάμβανε την αναζήτηση υπόθεσης και ερωτημάτων που καλείται να απαντήσει η εργασία, καθώς και γεωπολιτικών δεικτών και αντίστοιχων χαρτών, προκειμένου να είναι δυνατή η συγκριτική παρουσίασή τους. Οι συγκεκριμένοι δείκτες είναι απλοί κι επιλέχθηκαν, διότι αναδεικνύουν τη δράση του γεωπολιτικού παράγοντα στα υπό εξέταση υποσυστήματα. Επιπλέον, υπάρχουν σχετικοί χάρτες του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ που αποτυπώνουν με

τρόπο ευκρινέστερο την ανακατανομή της ισχύος. Ο γεωπολιτικός πυλώνας στον οποίο κατισχύει ο γεωπολιτικός παράγων έχει επιλεγεί να είναι ο Πολιτισμός, διότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποτελεί ταγό των ορθοδόξων χριστιανών και ως εκ τούτου θεωρήθηκε ο πολιτισμικός πυλώνας ο πιο αντιπροσωπευτικός για να αναδειχθεί ο τρόπος που η θρησκεία υπεισέρχεται και επηρεάζει την ανακατανομή της ισχύος στο Σύμπλοκο Ρωσικής Ομοσπονδίας – Ουκρανίας.

Η παρούσα εργασία στόχο έχει να διακρίνει την ανακατανομή της ισχύος στην περιοχή της Ουκρανίας με βάση τον συγκεκριμένο γεωπολιτικό παράγοντα, κι όχι την πολεμική σύγκρουση που επικρατεί στην περιοχή. Ωστόσο, αυτή τη στιγμή υπάρχει μια δυναμική, συνεχώς μεταβαλλόμενη κατάσταση στην περιοχή, που δυσκολεύει οποιαδήποτε πρόβλεψη, καθώς αλλάζουν διαρκώς τα δεδομένα.

2.4 Ερευνητικοί περιορισμοί

Στην έρευνα τίθενται οι παρακάτω περιορισμοί:

1. Αν και το σύμπλοκο αναφέρεται τόσο στη Ρωσική Ομοσπονδία όσο και στην Ουκρανία, θα εξεταστεί η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην περιοχή μόνο της Ουκρανίας κι όχι της Ρωσικής Ομοσπονδίας, διότι εκεί προβάλλει ισχύ για τα ζητούμενα της συγκεκριμένης εργασίας.
2. Ο πυλώνας που θα εξεταστεί είναι μόνο αυτός του Πολιτισμού και της Πληροφορίας (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δε θα μπορούσε να γίνει έρευνα και πάνω στον Πολιτικό πυλώνα, που είναι εξίσου σημαντικός).
3. Τα στοιχεία που συλλέγονται είναι αποκλειστικά από ανοιχτές πηγές δεδομένων. Ωστόσο υπήρξε αδυναμία εύρεσης στοιχείων για τους γεωπολιτικούς δείκτες στις ίδιες χρονιές, όπως επίσης δεν υπήρχαν δεδομένα για την Κριμαία μετά το 2014.
4. Καθότι υπάρχει αδυναμία μαθηματικής ανάλυσης των γεωπολιτικών δεικτών, έχει επιλεγθεί να γίνει συγκριτική παρουσίασή τους και προβολή ορισμένων από αυτών πάνω σε χάρτες.
5. Επειδή μέχρι το 2018 δεν υφίστατο η Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας, στους γεωπολιτικούς δείκτες δεχόμαστε ότι αναφέρονται σε αυτή όσοι αναγράφονται ως Πατριαρχείο Κιέβου, καθώς για κάποιο διάστημα ο Μητροπολίτης Φιλάρετος (επικεφαλής του Πατριαρχείου

Κιέβου) τελούσε ιεράρχης στη νεοσυσταθείσα αυτοκέφαλη εκκλησία της Ουκρανίας πριν αποσχιστεί και από αυτή.

6. Έχουν ληφθεί σαν δεδομένα για το διαχωρισμό των υποσυστημάτων, οι περιοχές που είχαν καταληφθεί από τους Ρώσους μέχρι τις 11 Ιουλίου 2022.
7. Το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας έχει ληφθεί από διαδικτυακές πηγές.

3.ΑΝΑΛΥΣΗ

3.1 Υποθέσεις και ερωτήματα

Το γεωπολιτικό υπόδειγμα βασίζεται στην ανάλυση του είδους της προκύπτουσας ισορροπίας μεταξύ των τριών υποσυστημάτων. Η μελέτη της δυναμικής ισορροπίας ισχύος μεταξύ των τριών υποσυστημάτων θα οδηγήσει στην απάντηση των εξής τριών ερωτημάτων, με βάση την υπόθεση ότι:

Υπόθεση: Θα συνεχιστεί ο πόλεμος στην Ουκρανία μέχρι το τέλος του 2022.

Ερωτήματα:

4. Θα μπορούσε να προβάλει ισχύ αποκλειστικά η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας χωρίς την επιρροή του Πατριαρχείου Μόσχας;
5. Θα μπορούσαν τα δύο Πατριαρχεία (Οικουμενικό και Μόσχας) να συνεργαστούν για να βρουν μια λύση κοινώς αποδεκτή για το Ουκρανικό εκκλησιαστικό ζήτημα;
6. Ποιες οι πολιτικές συνέπειες ενός πιθανού Σχίσματος μεταξύ των δύο Πατριαρχείων;

Σχετικά με την υπόθεση, η Ρωσία φαίνεται ότι θα συνεχίσει τον πόλεμο από την στιγμή που διέταξε μερική επιστράτευση και μέχρι την στιγμή που θα είναι σίγουρη ότι έχει εξασφαλίσει το 1^ο και 2^ο υποσύστημα. Επιπλέον, έχει μπροστά ένα χειμώνα στον οποίο γνωρίζει ότι μπορεί να ασκήσει πιέσεις στην Ευρώπη μέσω του φυσικού αερίου, γεγονός που ήδη έγινε φανερό μετά το κλείσιμο του Nord Stream 1 για εργασίες συντήρησης (σύμφωνα με την επίσημη εκδοχή της Ρωσίας) και τις σπασμωδικές αντιδράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδιαίτερα της Γερμανίας στην κίνηση αυτή. Για τους λόγους αυτούς θεωρείται δεδομένο ότι δε θα υποχωρήσει στο προσεχές μέλλον αν δεν επέλθει κάποια συμφέρουσα για την ίδια συνθηκολόγηση.

3.2 Παρουσίαση γεωπολιτικών δεικτών:

Όσον αφορά στον πρώτο γεωπολιτικό δείκτη (Παράρτημα 4), δηλαδή τους πιστούς που είναι προσκείμενοι στο Πατριαρχείο Μόσχας και τους πιστούς που είναι προσκείμενοι στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας από το 2013 μέχρι και το 2019, σύμφωνα με τους χάρτες και τα διαγράμματα έχουμε τα εξής δεδομένα:

A. Για το 1^ο Υποσύστημα: τα στοιχεία που παρουσιάζονται γενικά αφορούν μόνο στο έτος 2013, όπου υπάρχει σαφή υπερίσχυση των πιστών που είναι προσκείμενοι στο Πατριαρχείο Μόσχας.

B. Για το 2^ο Υποσύστημα: ξεκινώντας από το 2013 παρατηρούνται σε γενικές γραμμές τα ίδια χαρακτηριστικά με το 1^ο υποσύστημα, δηλαδή επικράτηση των πιστών που πρόσκεινται στο Πατριαρχείο Μόσχας, με εξαίρεση την περιοχή της Χερσώνας όπου υπερτερούν οι πιστοί που είναι προσκείμενοι στην Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας. Ωστόσο, στους επόμενους χάρτες που δείχνουν τον αριθμό των πιστών μέχρι το 2019, παρατηρείται μια πτώση των υποστηρικτών του Πατριαρχείου Μόσχας και αύξηση των πιστών της Ορθόδοξης εκκλησίας της Ουκρανίας. Εξαίρεση στη διαπίστωση αυτή αποτελούν οι περιοχές του Ντονέτσκ όπου υπάρχει σχεδόν ισοπαλία, με ένα μικρό προβάδισμα στους πιστούς στο Πατριαρχείο Μόσχας, καθώς και του Λουγκάνσκ όπου υπάρχει αύξηση του αριθμού των πιστών στο Πατριαρχείο Μόσχας.

Γ. Για το 3^ο Υποσύστημα: Στο 3^ο υποσύστημα υπάρχει εμφανής υπερίσχυση της Ορθόδοξης εκκλησίας της Ουκρανίας στην πλειοψηφία των περιοχών με εξαίρεση την περιοχή της Οδησσού, που συνορεύει με το 2^ο υποσύστημα και την περιοχή του Τσερνίβτσιβ, που βρίσκεται στα νότια σύνορα της Ουκρανίας με τη Ρουμανία, όπου υπερισχύουν κατά κράτος οι πιστοί που είναι προσκείμενοι στο Πατριαρχείο Μόσχας. Στο Τσερνίβτσιβ, ωστόσο, το Πατριαρχείο Μόσχας φαίνεται να χάνει πιστούς το 2019, παρόλο που μέχρι το 2017 κυριαρχούσε.

Όσον αφορά στον δεύτερο γεωπολιτικό δείκτη (Παράρτημα 5), δηλαδή τις ορθόδοξες θρησκευτικές οργανώσεις, το σκηνικό είναι αρκετά διαφορετικό. Συγκεκριμένα, και στα τρία υποσυστήματα υπάρχει τελεία σχεδόν επικράτηση του Πατριαρχείου Μόσχας με εξαίρεση στις περιοχές του Λβιβ, του Τερνόπιλ και Ιβάνο-Φράνκοφσκ που βρίσκονται στο 3^ο υποσύστημα και οι οποίες, ειδικότερα βρίσκονται στη δυτικότερη πλευρά της Ουκρανίας.

Ο τρίτος γεωπολιτικός δείκτης (Παράρτημα 6) αφορά τις ενορίες που έφυγαν από το Πατριαρχείο Μόσχας και εντάχθηκαν στην Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας κατά την περίοδο 25 Δεκεμβρίου 2018 μέχρι και 19 Μαρτίου 2019. Στους σχετικούς χάρτες του παραρτήματος διακρίνονται τα εξής: πρώτον, με την πάροδο του χρόνου οι ενορίες που εντάσσονται στην Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας αυξάνονται. Πιο συγκεκριμένα, στο 1^ο υποσύστημα φαίνεται ότι καμιά ενορία δεν παραισέφησε την περίοδο αυτή. Στο 2^ο υποσύστημα μία μόνο ενορία έφυγε από το Πατριαρχείο Μόσχας στην περιοχή του Λουγκάνσκ. Αντίθετα στο 3^ο υποσύστημα βρίσκονται σχεδόν όλες οι ενορίες που εντάχθηκαν στην Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας και ιδίως στη δυτική Ουκρανία, στα σύνορα με την Πολωνία. Συνολικά 502 ενορίες έφυγαν από το Πατριαρχείο Μόσχας. (Ukrainian Research Institute Harvard University, χ.χ.)

Από τα παραπάνω δεδομένα βγαίνουν τα εξής αποτελέσματα:

A. Στο 1^ο υποσύστημα (απ' όσα δεδομένα υπάρχουν, καθώς είναι μειωμένα σε σχέση με τα άλλα δύο υποσυστήματα) το Πατριαρχείο Μόσχας έχει πλήρη έλεγχο και αποδοχή. Οι πιστοί είναι αφοσιωμένοι στο Πατριαρχείο Μόσχας, οι ορθόδοξες θρησκευτικές οργανώσεις είναι με διαφορά περισσότερες από αυτές της Ορθόδοξης εκκλησίας της Ουκρανίας και καμιά ενορία δεν άλλαξε στρατόπεδο. Επομένως η επιρροή του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης είναι ανύπαρκτη.

B. Στο 2^ο υποσύστημα τα πράγματα δεν είναι τόσο ξεκάθαρα, διότι όσον αφορά στους πιστούς στο Πατριαρχείο Μόσχας, αυτοί με την πάροδο του χρόνου μειώνονται, με εξαίρεση το Λουγκάνσκ. Από την άλλη μεριά, οι ορθόδοξες θρησκευτικές οργανώσεις του Πατριαρχείου Μόσχας υπερτερούν σημαντικά ενώ τέλος οι ενορίες που παραισέφησαν στην Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας είναι μόνο μία. Επομένως, συμπεραίνεται ότι το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης έχει επηρεάσει σ' ένα μικρό ποσοστό το 2^ο υποσύστημα όσον αφορά στους πιστούς. Βέβαια είναι αρκετά παράδοξο ότι ενώ οι πιστοί έχουν στραφεί στην Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας, οι ενορίες παραμένουν πιστές στο Πατριαρχείο Μόσχας.

Γ. Το 3^ο υποσύστημα παρουσιάζει την πιο ενδιαφέρουσα εικόνα, διότι δεν υπάρχει η ίδια ομοιομορφία που παρουσιάζουν τα άλλα δύο. Αρχικά, όσον αφορά στους πιστούς, ενώ οι περισσότεροι είναι στραμμένοι προς την Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας, υπάρχουν δύο περιοχές, η Οδησσός και το Τσερνίβτσιβ όπου οι

περισσότεροι πιστοί είναι υπέρ του Πατριαρχείου Μόσχας. Οι ορθόδοξες θρησκευτικές οργανώσεις υπερτερούν κατά πολύ σχεδόν σε όλες τις περιοχές, γεγονός που δείχνει ότι το Πατριαρχείο Μόσχας είναι αρκετά οργανωμένο σε αυτό το σημείο.

Αυτό όμως που έχει ενδιαφέρον είναι οι χάρτες 3 και 4 του Παραρτήματος 4, όπου παρουσιάζεται η διακύμανση στον αριθμό των πιστών σε συνάρτηση με τις ορθόδοξες θρησκευτικές οργανώσεις του Πατριαρχείου Μόσχας. Μελετώντας αυτούς τους χάρτες βγαίνει το εξής παράδοξο συμπέρασμα, ότι υπάρχουν περιοχές όπου, ενώ οι θρησκευτικές οργανώσεις του Πατριαρχείου Μόσχας έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο, δε συμβαίνει το ίδιο και με τους πιστούς, οι οποίοι είναι περισσότεροι υπέρ της Ορθόδοξης εκκλησίας της Ουκρανίας και το ακόμα πιο παράδοξο είναι ότι αυτοί αυξάνονται με το πέρασμα του χρόνου. Αυτό είναι ένα στοιχείο της επιρροής του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο 3^ο υποσύστημα παρά τις προσπάθειες του Πατριαρχείου Μόσχας. Το ίδιο ισχύει φυσικά και για τις ενορίες, αφού οι 501 από τις 502 που πήγαν με την Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας σε διάστημα μόλις 4 μηνών βρίσκονται στο 3^ο υποσύστημα, δείχνοντας ακριβώς την επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην ανακατανομή της ισχύος και ιδιαίτερα μετά την απόδοση του Τόμου Αυτοκεφαλίας.

Τέλος, αναφορικά με τους υπερσυστημικούς δρώντες βγαίνουν τα εξής συμπεράσματα:

Το NATO και συγκεκριμένα οι ΗΠΑ επηρεάζουν την ισχύ στην περιοχή, καθώς είναι στενοί συνεργάτες με το Οικουμενικό Πατριαρχείο (Κωστόπουλος, 2021, pp. 288-289) και έχουν καταφέρει με την επιρροή και του Οικουμενικού Πατριαρχείου να δημιουργήσουν μια Ουκρανία - κυρίως στο 3^ο υποσύστημα, αλλά και σ' ένα ποσοστό στο 2^ο υποσύστημα- στραμμένη προς τη δύση και να την απομακρύνουν από την επιρροή του Πατριαρχείου Μόσχας και ως εκ τούτου από τη Ρωσία. Σε αυτό συνέβαλε μια συνολική προσπάθεια, όχι δηλαδή μόνο σε θρησκευτικό επίπεδο αλλά και σε κοινωνικό, πολιτικό κλπ. (Πανόπουλος, 2021, p. 57), των ΗΠΑ να ξεριζώσει τα σοβιετικά κατάλοιπα και να δημιουργήσει ακόμα ένα σύμμαχο και μάλιστα κομβικό, καθώς βρίσκεται στο μαλακό υπογάστριο της

Ρωσίας. Πρόκειται για τις λεγόμενες έγχρωμες επαναστάσεις (Γεωργίου, 2019, π. 38).¹⁵

Φαίνεται, επομένως ότι οι ΗΠΑ ήθελαν εξ αρχής αναταραχή στη συγκεκριμένη περιοχή και, γιατί όχι, και πόλεμο, διότι γνώριζαν τη ζωτικής σημασίας για τη Ρωσία τοποθεσία της Ουκρανίας¹⁶, γνώριζαν ότι η Ρωσία την χρειαζόταν οπωσδήποτε για δικό της σύμμαχο, καθώς αποτελούσε το σκαλοπάτι προς τη Δύση αλλά και το τείχος που τη χώριζε και ταυτόχρονα την προστάτευε από αυτή, γνώριζαν ότι αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες χώρες που συνορεύουν με τη Ρωσία με κοινό παρελθόν και κυρίως κοινή θρησκευτική πεποίθηση και αυτά ακριβώς ήθελαν να χτυπήσουν, χρησιμοποιώντας και την επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Χάρη στην επιρροή του τελευταίου πέτυχαν την απώλεια ελέγχου του Πατριαρχείου Μόσχας σε σημαντικό μέρος των ενοριών του 3^{ου} υποσυστήματος και τα έσοδα που απορρέουν από αυτές, και πάνω από όλα, την απώλεια της θέσης της ως της μεγαλύτερης Ορθόδοξης Εκκλησίας στον κόσμο, και ως εκ τούτου του κύρους που προέρχεται από αυτήν (πάνω από το ένα τρίτο όλων των ενοριών που υπάρχουν στο Πατριαρχείο Μόσχας βρίσκονται στην Ουκρανία). Η εμφάνιση μιας εκκλησίας στην Ουκρανία που είναι αναγνωρισμένη στον Ορθόδοξο κόσμο αλλά ανεξάρτητη από τη Μόσχα, αποτελεί επίσης πλήγμα για τη ρωσική κυβέρνηση. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι στις 12 Οκτωβρίου το ζήτημα της αυτοκεφαλίας της Ουκρανικής Εκκλησίας συζητήθηκε σε συνεδρίαση του Ρωσικού Συμβουλίου Ασφαλείας. Το Κρεμλίνο γνωρίζει ότι χάνει σιγά σιγά την επιρροή του το όργανο, δηλαδή η Ουκρανική Ορθόδοξη Εκκλησία-Πατριαρχείο Μόσχας, που υπήρχε μέχρι

¹⁵ Με τον όρο έγχρωμες επαναστάσεις (color revolutions) αναφερόμαστε στα κινήματα με τα οποία οι πολίτες, μέσω μαζικών διαδηλώσεων οι οποίες εκδηλώθηκαν μετά από εκλογές επιχείρησαν την εκδίωξη των κυβερνήσεων. Στον πρώην σοβιετικό χώρο εκδηλώθηκαν τρεις έγχρωμες επαναστάσεις, το 2003 η Επανάσταση των Ρόδων (Rose Revolution) στη Γεωργία, το 2004 η Πορτοκαλί Επανάσταση (Orange Revolution) στην Ουκρανία και το 2005 η Αναγέννηση της Τουλίπας (Tulip Revolution) στο Κιργιστάν. Οι ΗΠΑ και η ΕΕ υποστήριξαν, μέσω αυτών των επαναστάσεων, τη δημοκρατική αλλαγή και τη μετάβαση της εξουσίας σε φιλοδυτικούς πολιτικούς, όμως αυτό ενόχλησε ιδιαίτερα τη Ρωσία καθώς οι χώρες αυτές ήταν μέσα στη σφαίρα επιρροής (sphere of influence) της. Η Ρωσία εξέλαβε την επανάσταση στη Γεωργία και ιδιαίτερα στην Ουκρανία ως ταπεινωτική και ως ένα δείγμα της εξασθένησης της επιρροής της στον πρώην σοβιετικό χώρο.

¹⁶ Όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ο Brzezinski: «Χωρίς την Ουκρανία η Ρωσία δεν είναι σε θέση να ανακτήσει τις δυνατότητες μιας υπερδύναμης» (Πανόπουλος, 2021, π. 57).

σήμερα, για να επηρεάσει την ουκρανική κοινωνία (Morariu, 2020) (Σταυρινού, 2020, pp. 46-47).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση πάλι είναι κι αυτή με την πλευρά του NATO κι επομένως του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Επομένως, καταρχήν την εξυπηρετεί η επικράτηση του ορθόδοξης εκκλησίας της Ουκρανίας στο 3^ο υποσύστημα, γιατί δείχνει την επιλογή της τελευταίας να απομακρυνθεί από την επιρροή του Πατριαρχείου Μόσχας και της Ρωσίας και επίσης την ευνοεί η διάσπαση του ορθόδοξου κόσμου.

Ενώ η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έχει περιγραφεί από ορισμένους ως ο «θρησκευτικός πόλεμος» του 21ου αιώνα, η Ευρωπαϊκή Ένωση ασχολείται όλο και περισσότερο με θρησκευτικούς παράγοντες για την επιδίωξη των στόχων της εξωτερικής της πολιτικής. Εκμεταλλεζόμενη τη διάσπαση εντός της ορθοδοξίας, αθόρυβα έχουν αναπτύξει τη θρησκευτική τους διπλωματία ηγέτες της δυτικής χριστιανικής εκκλησίας. Αξιοσημείωτες είναι οι συναντήσεις του Πατριάρχη Μόσχας Κυρίλλου τόσο με τον Πάπα όσο και με τον επικεφαλής της παγκόσμιας αγγλικανικής εκκλησίας (European Parliamentary Research Service, 2022). Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, υπάρχουν Ουκρανοί Ελληνοκαθολικοί που προτιμούν το Βατικανό να πάρει θέση υπέρ της αυτοκεφαλίας της ουκρανικής εκκλησίας και να υιοθετήσει μια ψυχρότερη στάση απέναντι στη Μόσχα, υποκινούμενοι βέβαια κυρίως από εθνικιστικά αισθήματα (Bordeianu, 2020).

Ωστόσο, είναι γεγονός ότι σημαντικό ρόλο για την Ευρώπη διαδραματίζει και η τύχη της κυριαρχίας στην Μαύρη Θάλασσα, που βρίσκεται στο 1^ο και 2^ο υποσύστημα, όπου η διασφάλιση της ενεργειακής υποδομής είναι ζωτικής σημασίας για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της Ευρώπης. Επιπλέον, η σημασία της Ουκρανίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μεγάλη, καθώς αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο έθνος στην Ευρώπη, έχει πλούσια γεωργική γη και σημαντικούς υδρογονάνθρακες και ορυκτούς πόρους (Χατζημήτρου, 2022, p. 61 επ.).

Στην παρούσα φάση, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί η κατάσταση, η απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να στηρίζει την Ουκρανία οικονομικά και στρατιωτικά είχε σοβαρές συνέπειες για την ίδια, διότι, εκτός από τις δαπάνες στις οποίες έχει υποβληθεί, πρώτον, χάλασε τις, αν όχι καλές, τουλάχιστον αμοιβαίως, ιδιοτελώς,

τυπικά ευγενικές σχέσεις της με τη Ρωσία, με αποτέλεσμα να βρίσκονται πλέον στον αέρα όλες οι συναλλαγές και συμφωνίες μεταξύ τους. Επιπλέον, οι οικονομικές κυρώσεις που έχει επιβάλει στη Ρωσία επηρεάζουν και την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς όλες οι οικονομικές συναλλαγές έχουν δύο πλευρές και ποτέ δε βλάπτεται μόνο ο ένας όταν διακόπτονται, ειδικά στην περίπτωση που οι εναλλακτικές λύσεις είτε δεν υπάρχουν είτε είναι οδυνηρά πιο δαπανηρές. Και φυσικά το νέο κύμα προσφύγων που προκύπτουν από την Ουκρανία σε συνδυασμό με την ενεργειακή και επισιτιστική κρίση που απειλούν την Ευρωπαϊκή Ένωση ακριβώς για τους παραπάνω λόγους, αποδεικνύουν τις επώδυνες συνέπειες του πολέμου για την τελευταία.

Μάλιστα, υπάρχουν αναλυτές που θεωρούν ότι η αργή εξέλιξη στον πόλεμο με την Ουκρανία γίνεται εσκεμμένα από τη Ρωσία, προκειμένου να προκαλέσει κοινωνική δυσαρέσκεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ως εκ τούτου ρήγματα στη συσπείρωση της τελευταίας με το NATO (Λυγερός, 2022). Ο οικονομικός πόλεμος των κυρώσεων, ο οποίος λειτουργεί υπέρ της Ρωσίας, χρειάζεται χρόνο για να ξεδιπλωθεί. Το ίδιο και ο αντίστοιχος ενεργειακός. Αν η Μόσχα είχε κερδίσει στρατιωτικά και είχε τερματίσει τις επιχειρήσεις τον Απρίλιο, οι χώρες της Δύσης δεν θα αντιμετώπιζαν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα και τα ακόμα μεγαλύτερα, του χειμώνα που έρχεται (Αλεξίου, 2022).

Η Ρωσία πάλι, ως υπερσυστημικός δρων, δεν κρύβει τη σίγουρη πεποίθησή της ότι πίσω από το Οικουμενικό Πατριαρχείο κρύβονται και εξυπηρετούνται τα συμφέροντα του NATO (Riedel, 2022)¹⁷. Στα ρωσικά μέσα ενημέρωσης, οι επίσκοποι του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης αναφέρονται ως «σχισματικοί» και κατηγορούνται ότι υπέκυψαν στην αμερικανική πολιτική επιρροή (Σταυρινού, 2020, p. 45). Επιπλέον, όπως φαίνεται κι από την απάντηση του Πατριάρχη Μόσχας, στις 10 Μαρτίου 2022, στο Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών, ο πόλεμος που διεξάγεται στην Ουκρανία, αποτελεί για τον ίδιο αντιπαράθεση «μεταξύ Δύσης και Ρωσίας», ενώ οι δυτικές δυνάμεις «έχουν συνωμοτήσει» για να χρησιμοποιήσουν την Ουκρανία για να «κάνει αδελφικούς λαούς, εχθρούς» και όλες οι δυτικές προσπάθειες αποσκοπούν στην ενσωμάτωση

¹⁷ For Russian Foreign Minister Sergey Lavrov, the American engagement was even "another step in tearing Ukraine from Russia, not just politically, but also spiritually".

της Ουκρανίας σε μια «γεωπολιτική στρατηγική με στόχο την αποδυνάμωση της Ρωσίας». Επίσης επιρρίπτει την ευθύνη στον Οικουμενικό Πατριάρχη για το «σχίσμα» που έχει δημιουργηθεί στην ορθοδοξία εξαιτίας της απόφασής του να αποδώσει τον Τόμο αυτοκεφαλίας στην Ουκρανία (European Parliamentary Research Service, 2022).

Αντίστοιχα, ωστόσο και η Ρωσία χρησιμοποιεί το Πατριαρχείο Μόσχας προκειμένου να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής της σε γειτονικά πρώην σοβιετικά κράτη, των οποίων οι πληθυσμοί έχουν διαφορετικούς βαθμούς πίστης και εθνοτικούς δεσμούς με τη Ρωσία, ένα εξ αυτών και η Ουκρανία (Κωστόπουλος, 2021, p. 272). Ο ρόλος της εκκλησίας ήταν ανέκαθεν καθοριστικός στη λειτουργία του ρωσικού κράτους, παρά τις διαφορετικές στάσεις της κοινωνίας και του κράτους απέναντί της. Η αλληλεπίδραση θρησκείας και κράτους έχει μακρά ιστορία, με τον ρόλο και την εξουσία της σε κάποιες περιόδους να είναι τόσο υψηλή, ώστε η πολιτική εξουσία να προσπαθεί να την χρησιμοποιήσει ως μέσο διάδοσης της ισχύος, καταλαμβάνοντας κυρίαρχη θέση στην κοινωνία (Liparteliani, 2019).

Με βάση τα δεδομένα από την ανάλυση και τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα, η Ρωσία εξαιτίας του πολέμου φθίρεται μέχρι ένα βαθμό στρατιωτικά και οικονομικά. Έχει χάσει τον «ζωτικό χώρο» που της προσέφερε το κράτος της Ουκρανίας, καθώς πλέον η απειλή είναι στα σύνορά της, γεγονός που προσπαθεί να αποκαταστήσει κερδίζοντας τον πλήρη έλεγχο στο 1^ο και 2^ο υποσύστημα. Επίσης σίγουρα έχει χάσει την ισχύ της στο 3^ο υποσύστημα, ενώ και στο 2^ο υποσύστημα ακόμα διακυβεύεται, παρά τις προσπάθειες που έκανε σε θρησκευτικό επίπεδο με τις θρησκευτικές οργανώσεις να κρατήσει τους πιστούς σε αυτή και άρα την επιρροή της στην περιοχή. Αυτό, ωστόσο, που φαίνεται πλέον να έχει κερδίσει είναι το 1^ο υποσύστημα και αυτό φαίνεται πως θέλει να διαφυλάξει. Να αποτελέσει η περιοχή του 1^{ου} υποσυστήματος το ανάχωμα που ένωσε να χάνει όταν η Ουκρανία αποφάσισε να μπει στο NATO και την Ευρωπαϊκή Ένωση και φυσικά να εξασφαλίσει την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Η διατήρηση του 1^{ου} υποσυστήματος δίνει στη Ρωσία την αποκλειστική και απεριόριστη χρήση του στρατηγικού λιμένα της Σεβαστούπολης καθώς και πρόσβαση στα πλούσια και ανεκμετάλλευτα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου της Μαύρης Θάλασσας αποφέροντάς την τεράστια οικονομικά οφέλη.

Συγκεκριμένα, ελέγχοντας την Κριμαία, η Ρωσία αυξάνει τα χωρικά της ύδατα κατά 36.000 τετραγωνικά μίλια με αποτέλεσμα να συνορεύει με την Ρουμανία και την Τουρκία και αποκτάει το δικαίωμα εκμετάλλευσης στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (Economic Exclusion Zone) που εκτείνεται 200 μίλια από τις ακτές της χερσονήσου. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ουκρανικής κυβέρνησης, κάτω από τον πυθμένα της παραπάνω περιοχής, βρίσκονται 2.3 εκατομμύρια τόνοι πετρελαίου (Γεωργίου, 2019, pp. 40-42).

Τέλος, μετά την ξεκάθαρη εναντίωση της Ρωσίας στις ΗΠΑ και τη Δύση, για πρώτη φορά μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, έχει αρχίσει να έρχεται πιο κοντά με την Κίνα, τον άλλο μεγάλο αντίπαλο των ΗΠΑ.¹⁸

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ

Ανακεφαλαιώνοντας, λοιπόν, με βάση όλη την παραπάνω γεωπολιτική συστημική ανάλυση, φαίνεται ότι το Πατριαρχείο Μόσχας επικρατεί στο 1^ο υποσύστημα ενώ η Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας στο 3^ο υποσύστημα, ενώ αυτό που διακυβεύεται είναι το 2^ο υποσύστημα.

Αφού, λοιπόν, έγινε η ανάλυση, το γεωπολιτικό υπόδειγμα καλείται να απαντήσει στα τρία ερωτήματα που τέθηκαν πιο πάνω, με βάση πάντα την υπόθεση ότι ο πόλεμος θα συνεχιστεί τουλάχιστον μέχρι το τέλος του 2022.

A. Η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι αρνητική. Όσο κι αν έχει αυξηθεί η δημοφιλία της Ορθόδοξης εκκλησίας της Ουκρανίας τα τελευταία χρόνια και παρά την αποδοχή του μητροπολίτη Επιφανίου από το μεγαλύτερο μέρος πλέον των ορθόδοξων εκκλησιών, το Πατριαρχείο Μόσχας έχει τον απόλυτο έλεγχο στο 1^ο υποσύστημα, ενώ επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό και το 2^ο υποσύστημα και η επιρροή του θα αυξηθεί σε περίπτωση οριστικής απόσπασης της περιοχής από την Ουκρανία, ενώ και στο 3^ο υποσύστημα κρατάει ένα βαθμό υπεροχής, ειδικά σε κάποιες περιοχές καθόλου αμελητέο. Επομένως, είναι αδύνατη η αποκλειστική προβολή ισχύος από την Ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας, τουλάχιστον στο 1^ο και 2^ο υποσύστημα.

¹⁸ Βλ. σχετικό άρθρο στην ιστοσελίδα <https://elisme.gr/kissinger-se-dysi-min-xechnate-poia-ischytis/> με τίτλο: Kissinger σε Δύση. Μην ξεχνάτε ποια είναι η ισχύς της Ρωσίας – Η Ουκρανία να υποχωρήσει – Όλεθρος μια συμμαχία Κίνας – Ρωσίας

Είναι γεγονός ότι ούτε το Πατριαρχείο Μόσχας κατάφερε, μέσω των θρησκευτικών οργανώσεων που διαθέτει στην Ουκρανία, να εξαναγκάσει ενορίες της ορθόδοξης εκκλησίας της Ουκρανίας να ενταχθούν στην εκκλησία του, ούτε όμως από την άλλη μεριά δεν κατέστη εφικτό η απόδοση του Τόμου αυτοκεφαλίας να προσελκύσει όλες τις ενορίες στην ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας (Denysenko, 2020).

B. Η απάντηση πάλι στο δεύτερο ερώτημα είναι λίγο πιο σύνθετη. Είναι γεγονός ότι το Πατριαρχείο Μόσχας υποτίμησε την εκκλησιαστική κατάσταση της Ουκρανίας κι έχασε μια μοναδική ευκαιρία να δώσει λύση στο πρόβλημα αυτό, ήδη από το ξεκίνημά του, δηλαδή αμέσως μετά την πτώση της ΕΣΣΔ, το 1991-1992, όταν ο Μητροπολίτης Κιέβου ζήτησε αυτοκεφαλία (Elsner, 2019, p. 11). Ακόμα και στην περίπτωση που δεν επιθυμούσε την ανεξαρτησία της ουκρανικής εκκλησίας, θα μπορούσε να ακολουθήσει τη λύση που βρέθηκε και για την εκκλησία της Εσθονίας, όπου υπάρχουν δύο αυτόνομες ορθόδοξες εκκλησίες, μία υπάγεται στο Πατριαρχείο Μόσχας και μία στο Οικουμενικό Πατριαρχείο (Κονιδάρης, 2022), οι σχέσεις των οποίων μπορεί να μην είναι θερμές αλλά σίγουρα δεν είναι σε ρήξη, όπως συμβαίνει στην Ουκρανία (Denysenko, 2020).

Επομένως θεωρητικά και εκκλησιολογικά θα μπορούσαν τα δύο Πατριαρχεία να συνεργαστούν και να βρουν μια λύση κοινώς αποδεκτή για το ουκρανικό εκκλησιαστικό ζήτημα, συζητώντας από την αρχή το πρόβλημα και κάνοντας αμοιβαίες υποχωρήσεις για το καλό της ενότητας του ορθόδοξου χριστιανικού κόσμου. Αυτό θα ήταν και το πιο «σωστό» με βάση τις διδαχές της θρησκείας, ωστόσο υπάρχουν κάποια εμπόδια που το κάνουν να φαντάζει απίθανο πλέον αυτό το σενάριο.

Στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία κυριαρχούν οι Εκκλησίες Κωνσταντινουπόλεως και Μόσχας πίσω από τις οποίες τάσσονται όλες οι υπόλοιπες εκκλησίες. Η διεκδίκηση της πρωτοκαθεδρίας είναι ένα σοβαρό ζήτημα το οποίο δημιουργεί «ιερούς» ανταγωνισμούς και αντιπαραθέσεις, και το οποίο αν συνεχιστεί και στο μέλλον θα δημιουργήσει σοβαρό πρόβλημα στη συνοχή της εκκλησίας. Τα Πατριαρχεία έχουν «εξελιχθεί» σε οργανισμούς με πολιτική δύναμη, γεγονός αναπόφευκτο έως ένα βαθμό, αφού ασκούν άμεση επιρροή σε μεγάλο αριθμό πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι οι σχέσεις μεταξύ των εκκλησιών ή οι σχέσεις με

κρατικούς δρώντες, έχουν πολιτικό αντίκτυπο και επομένως επηρεάζουν και την πολιτική ζωή των πιστών τους. Στο πλαίσιο αυτό, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τάσσεται υπέρ μιας κοινής πολιτικής με την Αρχιεπισκοπή Αμερικής, η οποία διατηρεί άριστες σχέσεις με τον Λευκό Οίκο. Την αντίληψη αυτή δεν συμεριζεται καθόλου το Πατριαρχείο Μόσχας και οι «συν αυτό» εκκλησίες, αφού ο Κύριλλος, ως έμπιστος και ομοϊδεάτης του Πούτιν, είναι υποστηρικτής των ιδεών για την αποκήρυξη των δυτικών αξιών. Η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν έχει έναν θρησκευτικό ηγέτη όπως είναι ο Πάπας για την καθολική, αλλά έναν οικουμενικό πατριάρχη, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως «πρώτος μεταξύ ίσων», και άλλους δεκατέσσερις πατριάρχες. Τα εσωτερικά προβλήματα ξεκινούν από τα φαινομενικά απλά, όπως είναι οι έριδες για τις θέσεις των Πατριαρχών στη Σύνοδο, έως σοβαρά όπως είναι η πρωτοκαθεδρία που διεκδικεί το Πατριαρχείο Μόσχας για να εκπληρώσει το όραμα της «Τρίτης Ρώμης» (Κωστόπουλος, 2021, pp. 288-289).

Την κατάσταση κάνει ακόμα πιο περίπλοκη και η επιλογή του Οικουμενικού Πατριάρχη να επαναφέρει τους καθαιρεμένους μητροπολίτες Φιλάρετο και Μακάριο (Denysenko, 2020) αποκαθιστώντας το αρχιερατικό τους αξίωμα, μια κίνηση που επέφερε πολλές αντιδράσεις και για εκκλησιαστικούς και δογματικούς λόγους, καθώς δημιούργησε πρόβλημα στη διαδοχή. Από την άλλη μεριά και το Πατριαρχείο Μόσχας αρνούνταν πεισματικά να κάνει οποιαδήποτε προσπάθεια συνδιαλλαγής και επίλυσης του προβλήματος απόδοσης Τόμου αυτοκεφαλίας και γενικά (Bordeianu, 2020) αλλά και ειδικά στην περίπτωση της Ουκρανίας, ενώ μάλιστα μετά την απόδοση του Τόμου στην ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας, αποφάσισε τη διακοπή της μνημόνευσης του Οικουμενικού Πατριάρχη, πράξη καθαρά σχισματική¹⁹. Όλα τα παραπάνω αλλά και πολλές ακόμα ενέργειες που ακολούθησαν και από τις δύο πλευρές δείχνουν ότι πλέον τα δύο Πατριαρχεία δεν έχουν καμία διάθεση να βρουν λύση στο ουκρανικό εκκλησιαστικό ζήτημα, προκειμένου έστω να λυθεί ένα από τα προβλήματα που χωρίζουν τους δύο λαούς αλλά και τον ορθόδοξο χριστιανικό κόσμο (Κονιδάρης, 2022).

Ωστόσο, στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι πίσω από τους Πατριάρχες, Μόσχας και Οικουμενικό, υπάρχουν οι δύο μεγάλοι αντίπαλοι, η Ρωσία και οι ΗΠΑ αντίστοιχα. Αυτοί χρησιμοποιούν τα Πατριαρχεία για εξυπηρέτηση

¹⁹ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=-qtRX-Zpw9M>

δικών τους σκοπών και συμφερόντων. Αλλά αυτό που αξίζει προσοχής είναι κυρίως ο ρόλος των ΗΠΑ, οι οποίες γνωρίζουν ότι οι Ρώσοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν την ορθοδοξία σαν συνδετικό κρίκο και να πάρουν με το μέρος τους ένα πολύ μεγάλο αριθμό πιστών αλλά κυρίως χωρών που βρίσκονται σε ιδιαίτερα στρατηγικά σημεία, μία εξ αυτών και η Ελλάδα. Στηρίζει, λοιπόν, το Οικουμενικό Πατριαρχείο στα ζητήματα και προβλήματα που έχει με την Τουρκία, προκειμένου να έχει την εύνοια του και να ακολουθεί τις εξωτερικές πολιτικές των ΗΠΑ. Έτσι έγινε και στο ζήτημα της Ουκρανίας. Το γεγονός αυτό (Riedel, 2022, p. 12)²⁰, σε συνδυασμό με τη διαπίστωση ότι υπό την αιγίδα του Πατριαρχείου Μόσχας βρίσκεται το μεγαλύτερο μέρος των ορθόδοξων χριστιανών και επομένως θα έπρεπε να έχει μεγαλύτερο «λόγο» στα εκκλησιαστικά δρώμενα, δημιουργούν εκνευρισμό και ένταση στο Πατριαρχείο Μόσχας.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, η εύρεση μιας κοινής συμβιβαστικής λύσης μεταξύ των δύο Πατριαρχείων για το ουκρανικό εκκλησιαστικό ζήτημα φαντάζει ολοένα και πιο δύσκολη και εξωπραγματική (Denysenko, 2020).

Γ. Ποιες όμως θα ήταν οι πολιτικές συνέπειες ενός πιθανού σχίσματος μεταξύ Οικουμενικού και Πατριαρχείου Μόσχας; Αρχικά, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω ένα *de facto* σχίσμα υφίσταται αυτή τη στιγμή, αφού οι σχέσεις των δύο Πατριαρχείων δεν ήταν ποτέ άλλοτε σε χειρότερη κατάσταση. Από τη στιγμή μάλιστα που ο Πατριάρχης Μόσχας έπαυσε τη μνημόνευση του Οικουμενικού Πατριάρχη είναι σαν να μη δέχεται την ύπαρξή του στο χώρο της Ορθοδοξίας. Κι όταν εκλείπει αυτή η ενότητα, εκλείπει και η κοινή πίστη κι επομένως υπάρχει σχίσμα²¹. Βέβαια, εκτός από το παραπάνω, όλες οι μετέπειτα ενέργειες και των δύο Πατριαρχείων αποδεικνύουν όχι μόνο ότι δεν υπάρχει σύμπνοια, αλλά μάλλον υπάρχει ένας έντονος ανταγωνισμός στο ποιος θα υπερισχύσει, κάτι που δε φαίνεται πως θα αλλάξει στο προσεχές μέλλον τουλάχιστον, αλλά θα χειροτερεύει με το πέρασμα του χρόνου (Bordeianu, 2020).

²⁰ For Russian Foreign Minister Sergey Lavrov, the American engagement was even "another step in tearing Ukraine from Russia, not just politically, but also spiritually".

²¹ Δεν υφίσταται στην πραγματικότητα σχίσμα, γιατί παρά την παρότρυνση του Πατριάρχη Μόσχας να μη μνημονεύουν τον Οικουμενικό Πατριάρχη κι άλλες εκκλησίες, αυτό δεν έγινε. Επίσης, η πράξη αυτή ήταν μονομερής, δηλαδή ο Οικουμενικός Πατριάρχης δεν έπαψε να μνημονεύει τον Πατριάρχη Μόσχας και για το λόγο αυτό δεν υπάρχει όντως σχίσμα (Elsner, 2019, p. 11).

Ήδη η κατάσταση αυτή έχει πολιτικές συνέπειες, πόσο μάλλον αν γινόταν ένα ξεκάθαρο σχίσμα, όπως αυτό που έγινε με τη Ρωμαιοκαθολική εκκλησία. Καταρχάς, όλες οι εκκλησίες θα έπρεπε να διαλέξουν πλευρά, με αποτέλεσμα τη πλήρη διάλυση της ενότητας του ορθόδοξου χριστιανικού κόσμου (Ροπομαρίον, 2019, p. 5). Ένα σχίσμα θα βάθαινε το ρήγμα Μόσχας Κωνσταντινούπολης με τη Ρωσία να χρησιμοποιεί την ισχύ της, παρακινώντας «φίλα προσκείμενες» ή εξαρτώμενες εκκλησίες να αποσχιστούν από την Κωνσταντινούπολη, στρεφόμενες προς την «Τρίτη Ρώμη». Μια τέτοια κίνηση θα είχε σαν αποτέλεσμα τη διαίρεση του Ανατολικού Ορθόδοξου κόσμου σε δύο στρατόπεδα, με τις ηγεσίες τους να αποδίδονται σε έναν αγώνα για διατήρηση ή απόκτηση της πρωτοκαθεδρίας. Ήδη χώρες όπως η Σερβία, η Αλβανία και η Λευκορωσία έχουν στηρίξει μέσω των Πατριαρχείων τους το Πατριαρχείο της Μόσχας, διαχωρίζοντας τη θέση τους από την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας. (Κωστόπουλος, 2021, pp. 289-290)

Ωστόσο, στην Ουκρανία θα είχε δύο πιθανές συνέπειες: είτε όξυνση ακόμα περισσότερο της κατάστασης που επικρατεί λόγω του πολέμου και στο εκκλησιαστικό κομμάτι, είτε οριστικό ξεκαθάρισμα, αφού πλέον θα έπρεπε τόσο οι πιστοί όσο και οι ενορίες να διαλέξουν πλευρά χωρίς αμφιταλαντεύσεις. Στη δεύτερη περίπτωση, η εκκλησιαστική κατάσταση θα ακολουθούσε τα πολιτικά δρώμενα, δηλαδή η Ουκρανία θα χωριζόταν στα δύο, με τις δύο πλευρές να τις χωρίζει πλέον και το θρησκευτικό κομμάτι. Στην περίπτωση αυτή η Ρωσία θα κέρδιζε μεν το 1^ο και 2^ο υποσύστημα, αλλά θα έχανε για πάντα την υπόλοιπη Ουκρανία, καθώς δε θα υπήρχε ούτε ο δεσμός της θρησκείας για να τους ενώνει. Από την άλλη μεριά το Οικουμενικό Πατριαρχείο θα κέρδιζε μεν το 3^ο υποσύστημα αλλά θα έχανε πολλά περισσότερα, όπως είναι η ενότητα του ορθόδοξου χριστιανικού κόσμου, γεγονός που θα το επηρέαζε πιο πολύ από το Πατριαρχείο Μόσχας. Αυτό γιατί το Οικουμενικό Πατριαρχείο στη χώρα στην οποία βρίσκεται (στην Τουρκία) έχει ελάχιστους πιστούς και επομένως όλη η αίγλη και η επιρροή του βασίζεται στο ρόλο που διαδραματίζει ως «Πρώτο» (Riedel, 2022, p. 11) στον ορθόδοξο χριστιανικό κόσμο, κάτι που θα έχανε στην περίπτωση ενός σχίσματος και δεύτερον.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κλείνοντας την εργασία αυτή, εξάγονται τα εξής συμπεράσματα: στον πυλώνα του Πολιτισμού, η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Ουκρανία είναι έντονη, ιδιαίτερα στο 3^ο υποσύστημα αλλά και στο 2^ο μέχρι ένα βαθμό,

μεγαλώνοντας την πόλωση που υπάρχει και σε πολιτικό επίπεδο μεταξύ δυτικής και ανατολικής Ουκρανίας. Η δράση του ιδιαίτερα μετά το 2018 με την απόδοση του Τόμου Αυτοκεφαλίας στην εκκλησία της Ουκρανίας συνέβαλε στην ανακατανομή της ισχύος στο σύστημα της Ουκρανίας και δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για δράση στις ΗΠΑ. Είναι γεγονός ότι η «νομιμότητα» με την οποία ενδύθηκε η ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας μετά την απόδοση του Τόμου αυτοκεφαλίας αποτελεί ένα εργαλείο πειθούς για τον ουκρανικό λαό σχετικά με το ποια εκκλησία να ακολουθήσει κι επομένως η υποστήριξή από το NATO και την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να επιτευχθεί η εδραίωση μιας ισχυρής ανεξάρτητης -από τη ρωσική εκκλησία- ουκρανικής εκκλησίας παρέχει άμυνα ενάντια στην απειλή για την ασφάλεια που θέτει η ρωσική επιθετικότητα (Denysenko, 2020). Με αυτό τον τρόπο, επίσης, επιτυγχάνεται η ανάπτυξη φιλοδυτικών/φιλονατοϊκών αισθημάτων και η εξασφάλιση για το NATO και την Ευρωπαϊκή Ένωση ενός συμμάχου στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας, δημιουργώντας μόνιμη ανασφάλεια στον αιώνιο εχθρό τους και δυναμιτίζοντας ταυτόχρονα την κατάσταση στην περιοχή.

Το σίγουρο είναι ότι οι θρησκευτικές εξελίξεις επηρεάζονται άμεσα από τις πολιτικές και τις διπλωματικές. Δηλαδή, ναι μεν η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην ανακατανομή της ισχύος στο σύστημα Ρωσικής Ομοσπονδίας – Ουκρανίας είναι έντονη, ωστόσο το πού θα επικρατήσει τελικά η ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας εξαρτάται άμεσα από την έκβαση των εξελίξεων και κυρίως από το πού θα βρίσκονται οι ρωσόφωνοι μετά τη λήξη του πολέμου, οι οποίοι φυσικά επιθυμούν να υπάγονται στο Πατριαρχείο Μόσχας. Η σύγκλιση επομένως των Ουκρανών στο θρησκευτικό ζήτημα γίνεται ολοένα και πιο δύσκολη και επομένως η ύπαρξη μιας ενιαίας εκκλησίας στην Ουκρανία δεν καθίσταται δυνατή εξαιτίας της κατάστασης που επικρατεί τη δεδομένη στιγμή (Κονιδάρης, 2022).

Η εργασία αυτή τελειώνει εδώ, ωστόσο η έρευνα μπορεί να συνεχιστεί και σε περαιτέρω ζητήματα. Αρχικά λόγω του πολέμου, η κατάσταση είναι έκρυθμη. Αυτό σημαίνει ότι θα μπορούσε να γίνει νέα έρευνα σχετικά με την εκκλησιαστική κατάσταση στην Ουκρανία μετά το τέλος του πολέμου ότε κι αν συμβεί. Επιπλέον, θα μπορούσε να γίνει έρευνα για το γενικότερο ανταγωνισμό Οικουμενικού Πατριαρχείου και Πατριαρχείου Μόσχας, δηλαδή πέρα από την περιοχή της Ουκρανίας, σε ποιες άλλες περιοχές εντοπίζεται και επηρεάζει, πού αποσκοπεί κάθε φορά, τι συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων εξυπηρετεί σε κάθε περιοχή και

γενικότερα ποιους συμφέρει αυτός ο ανταγωνισμός. Τέλος, μιας και η εργασία αυτή ασχολήθηκε με τον πυλώνα του Πολιτισμού και της Πληροφορίας, θα μπορούσε να γίνει μια σχετική έρευνα με το ίδιο θέμα αλλά να αναπτύσσεται στον πολιτικό πυλώνα και να προσπαθήσει να απαντήσει στο ερώτημα πώς η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατισχύει και στον Πολιτικό πυλώνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΧΑΡΤΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

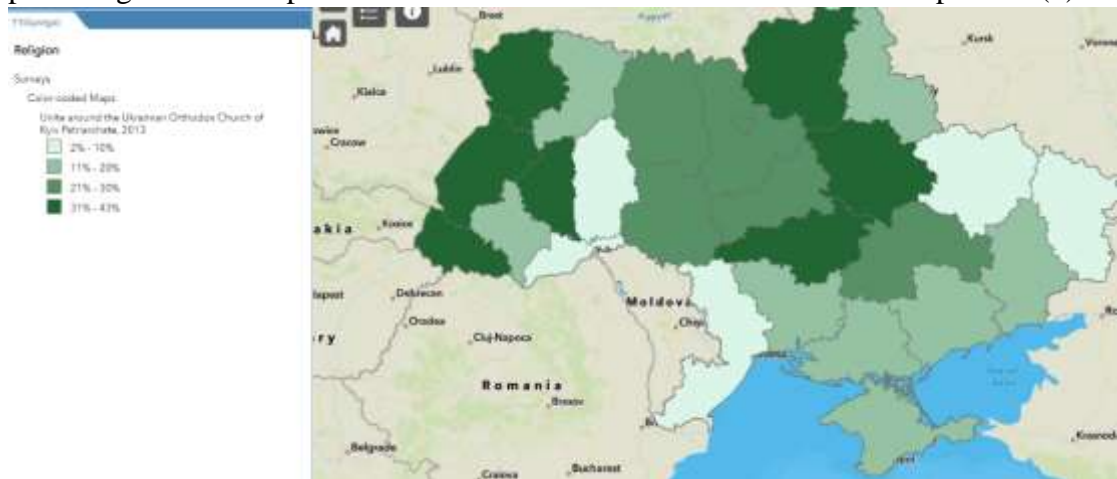
Question: "How do you feel about the following religious communities and religious currents? Ukrainian Orthodox Church – Moscow Patriarchate". Range of answers measured on a 3-point scale: (1) "Good"; (2) "Indifferent"; 3) "Bad"; and option (4) "Never Heard of It"

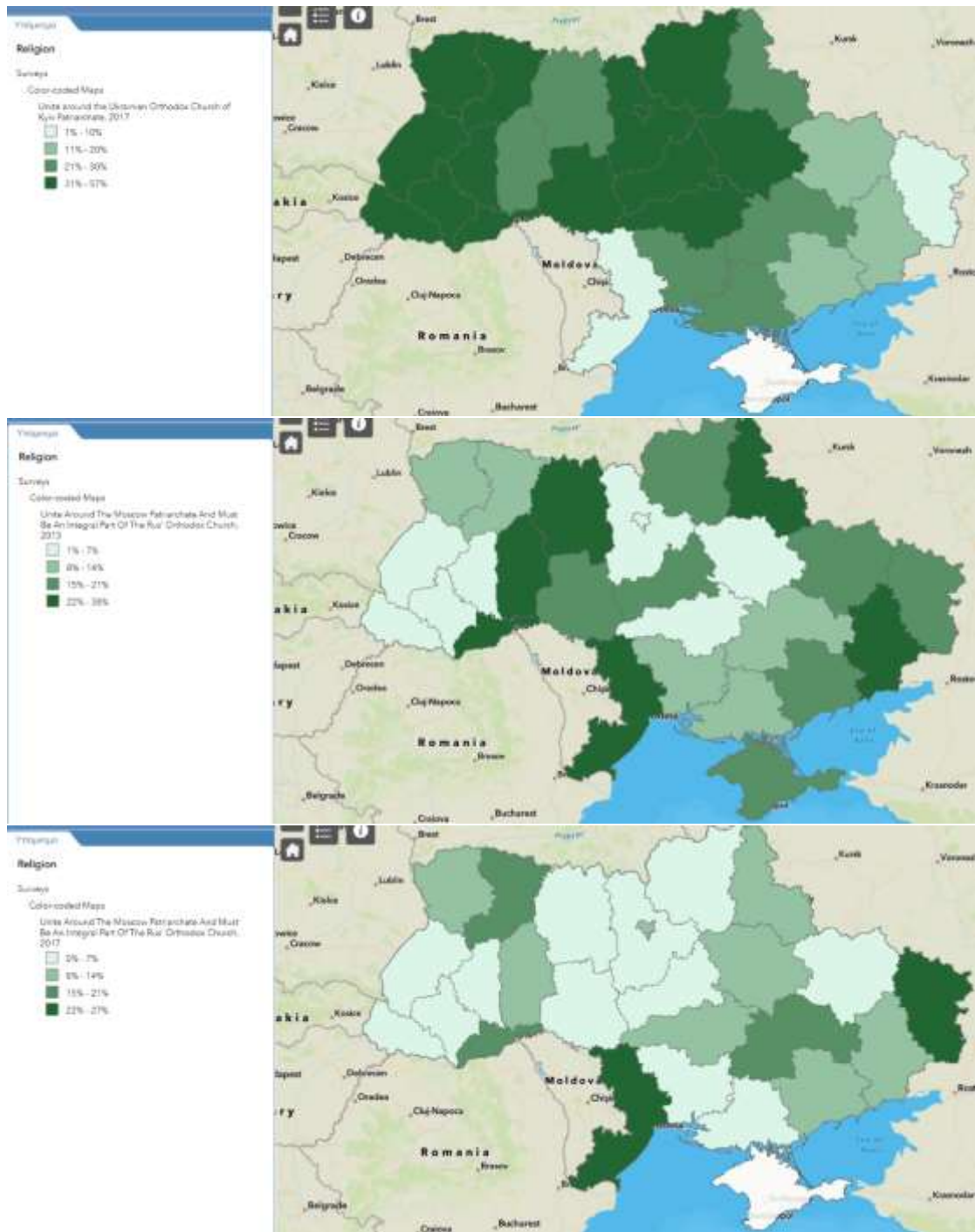

Copyright Text: Source: Ukrainian Research Institute, Harvard University (HURI). © 2019 The President and Fellows of Harvard College. Data Source: University of St. Gallen.

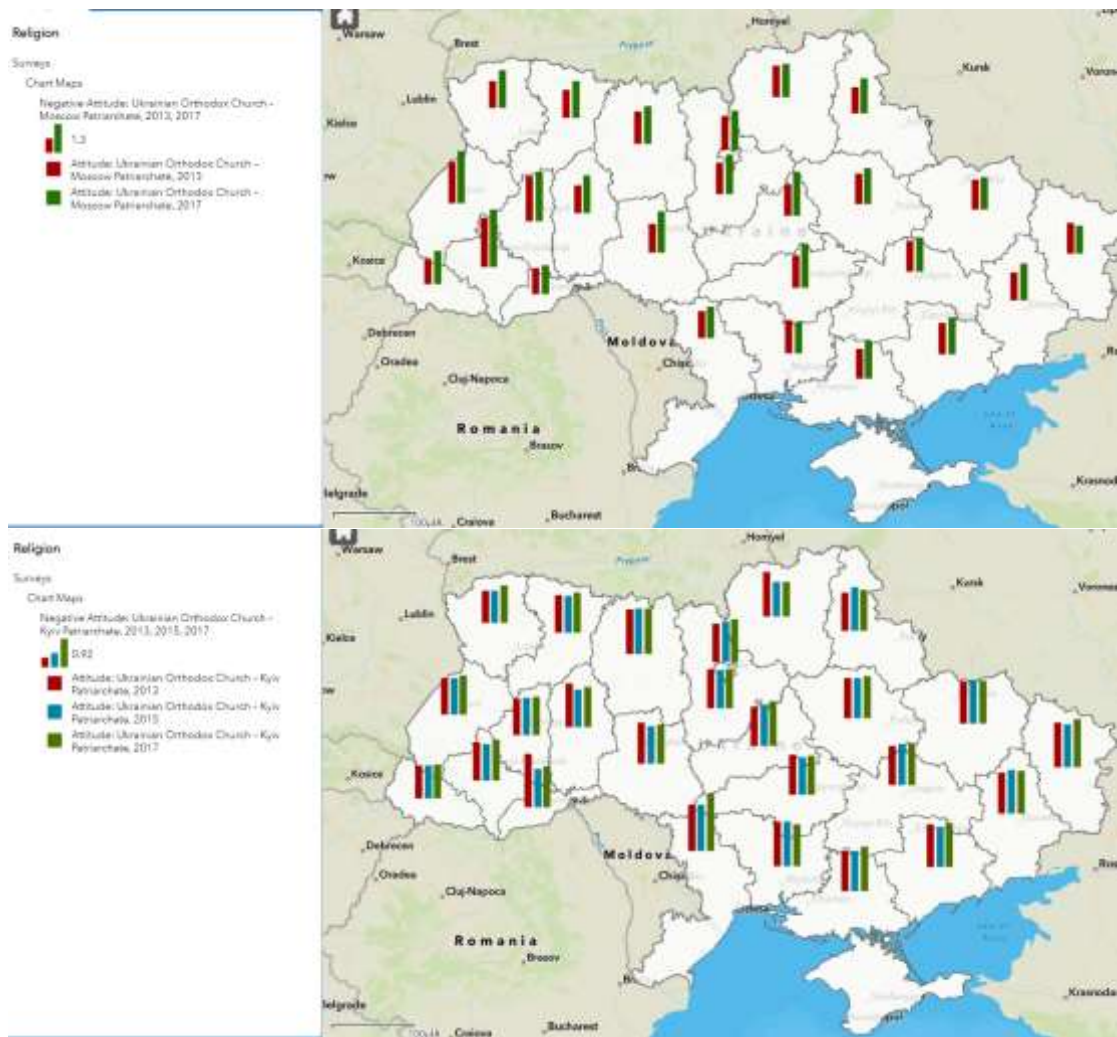
Question: "With which of the following statements would you agree?" Range of answers: (1) "The Ukrainian Orthodox Church must be an integral part of the Rus' Orthodox Church "; (2) "Orthodox Ukraine should unite around the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate"; (3) "Orthodox Ukraine should unite around the Ukrainian Orthodox Church of Moscow Patriarchate"; (4) "Orthodox Ukraine should unite into the United Autocephalous (ie independent and self-governing) Church"; (5) "Other"; (6) "Indifferent"; (7) "Indecisive". This map shows the percentage of respondents in each oblast who chose option (2).

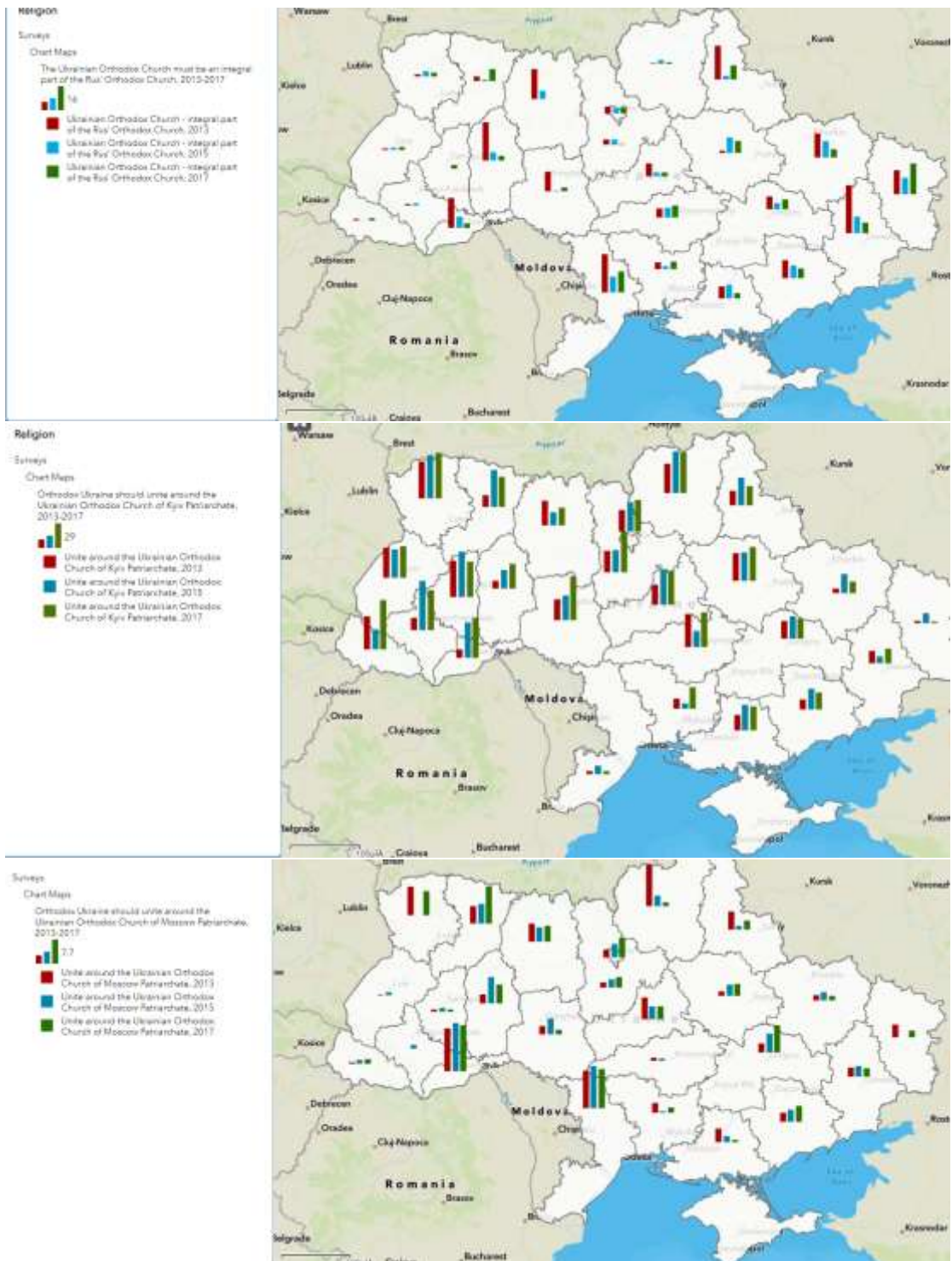
Copyright Text Source: Ukrainian Research Institute, Harvard University (HURI). © 2019 The President and Fellows of Harvard College. Data Source: University of St. Gallen.

Question: "How do you feel about the following religious communities and religious currents? Ukrainian Orthodox Church – Moscow Patriarchate." Range of answers measured on a 3-point scale: (1) "Good"; (2) "Indifferent"; 3) "Bad"; and option (4) "Never Heard of It". This map shows the mean value computed for each oblast according to the 2013, 2015, 2017 survey.

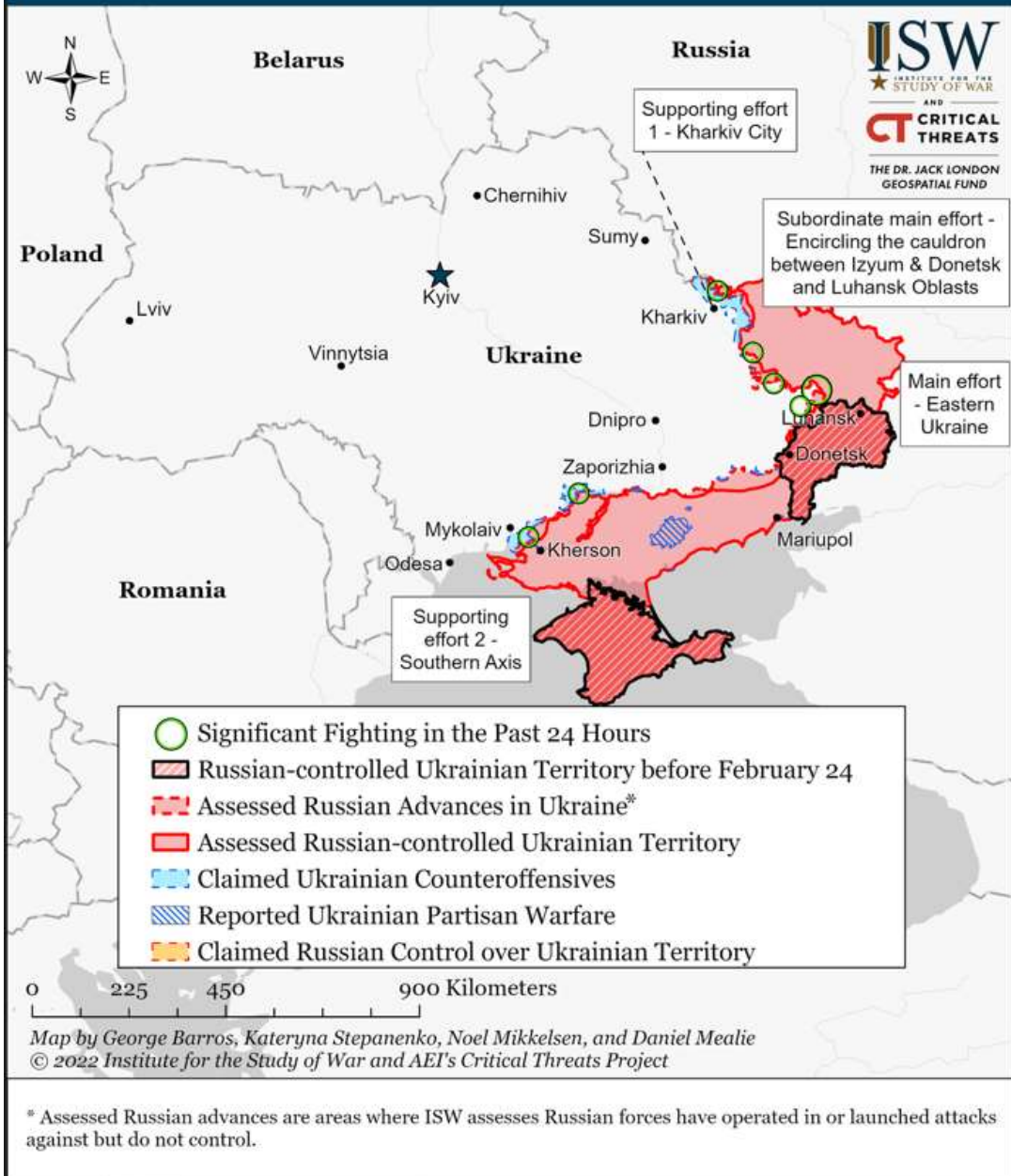
Copyright Text: Map Source: Ukrainian Research Institute, Harvard University (HURI). © 2019 The President and Fellows of Harvard College

Question: "With which of the following statements you would agree?" Range of answers: (1) "The Ukrainian Orthodox Church must be an integral part of the Rus' Orthodox Church "; (2) "Orthodox Ukraine should unite around the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate"; (3) "Orthodox Ukraine should unite around the Ukrainian Orthodox Church of Moscow Patriarchate"; (4) "Orthodox Ukraine should unite into the United Autocephalous (ie independent and self-governing) Church"; (5) "Other"; (6) "Indifferent"; (7) "Indecisive". This map shows the percentage of respondents in each oblast who chose option (1). Survey 2013-2017.

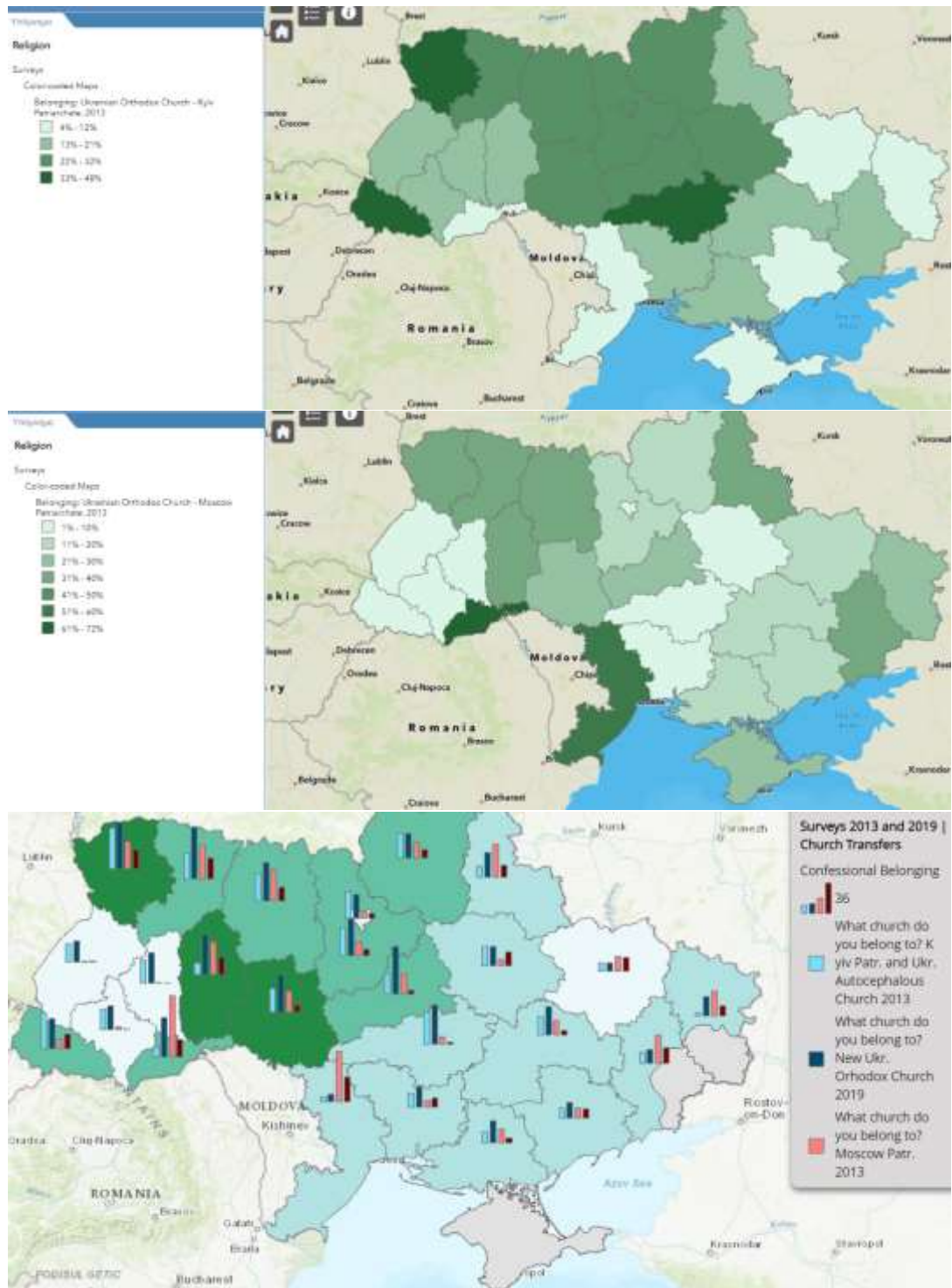
Copyright Text: Map Source: Ukrainian Research Institute, Harvard University (HURI). © 2019 The President and Fellows of Harvard College

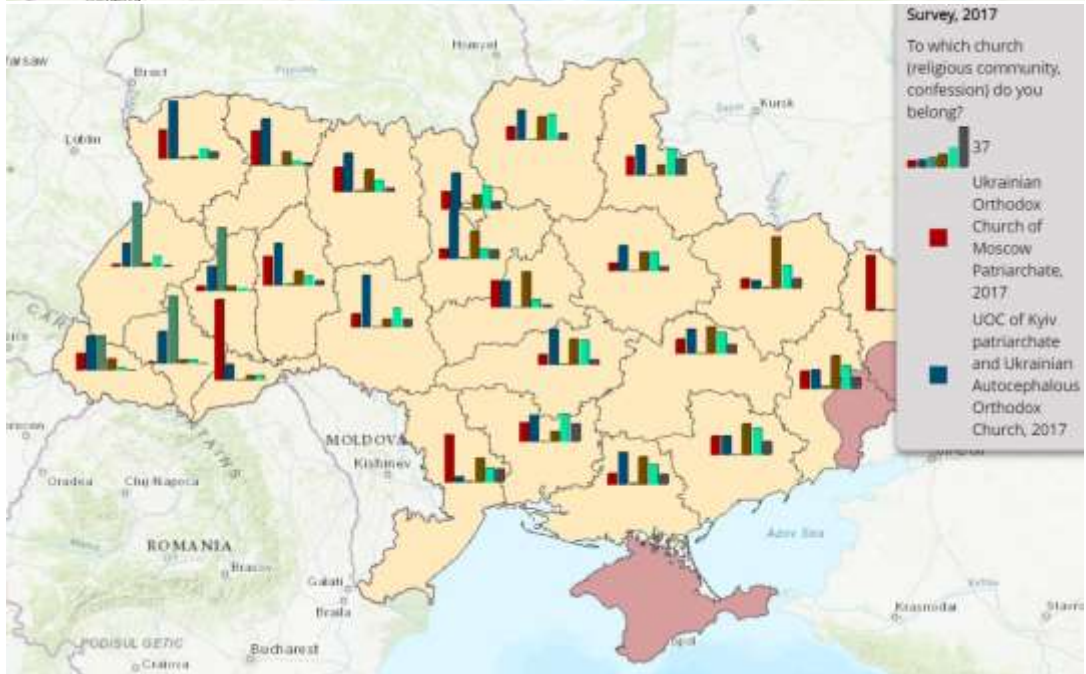
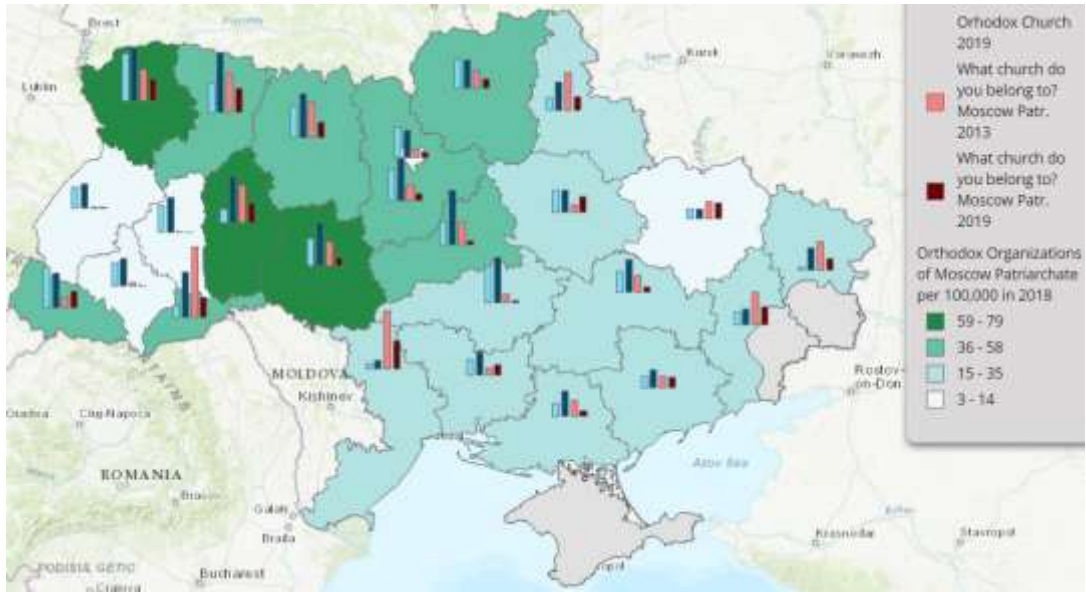
Assessed Control of Terrain in Ukraine and Main Russian Maneuver Axes as of June 29, 2022, 3:00 PM ET

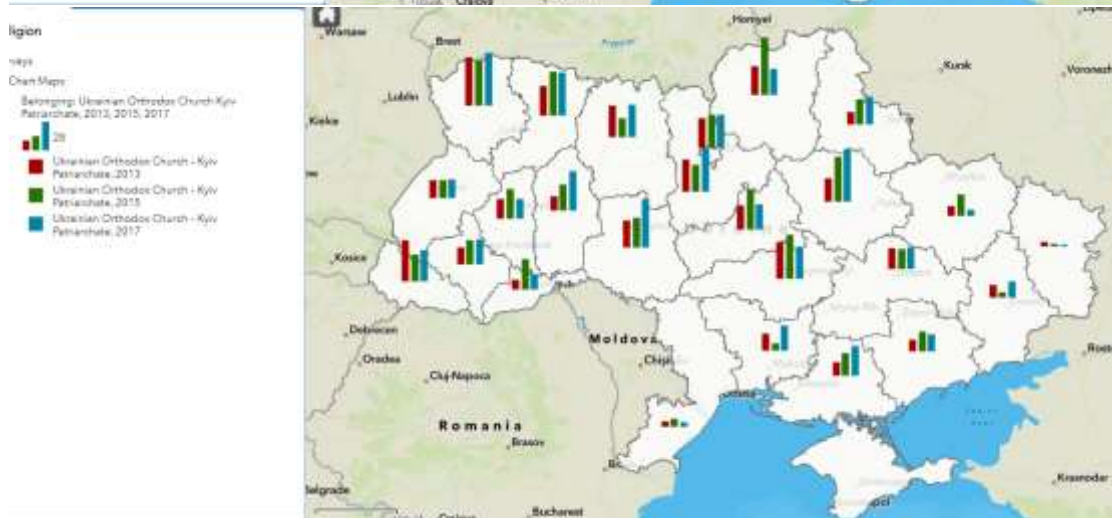
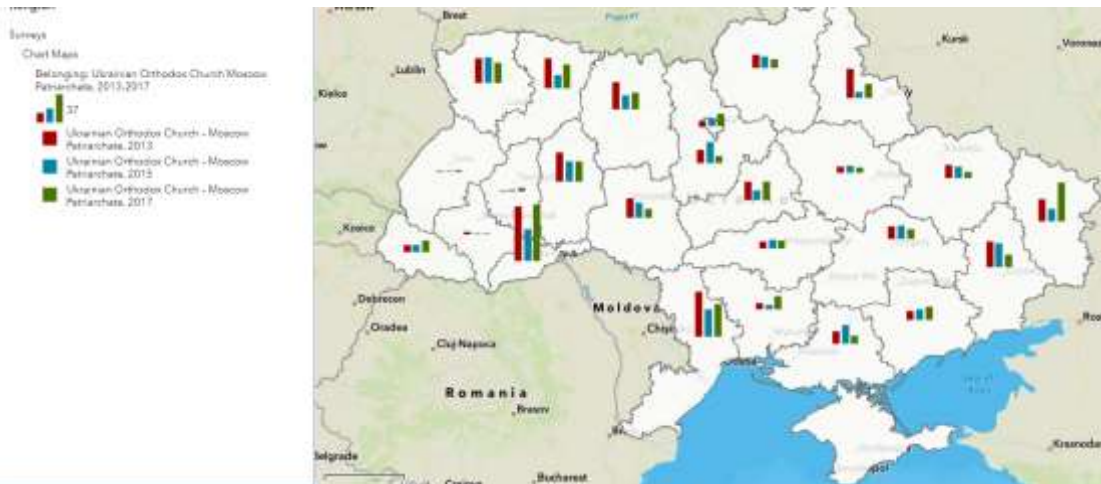

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

1^{ος} γεωπολιτικός δείκτης: Πιστοί στις δύο εκκλησίες

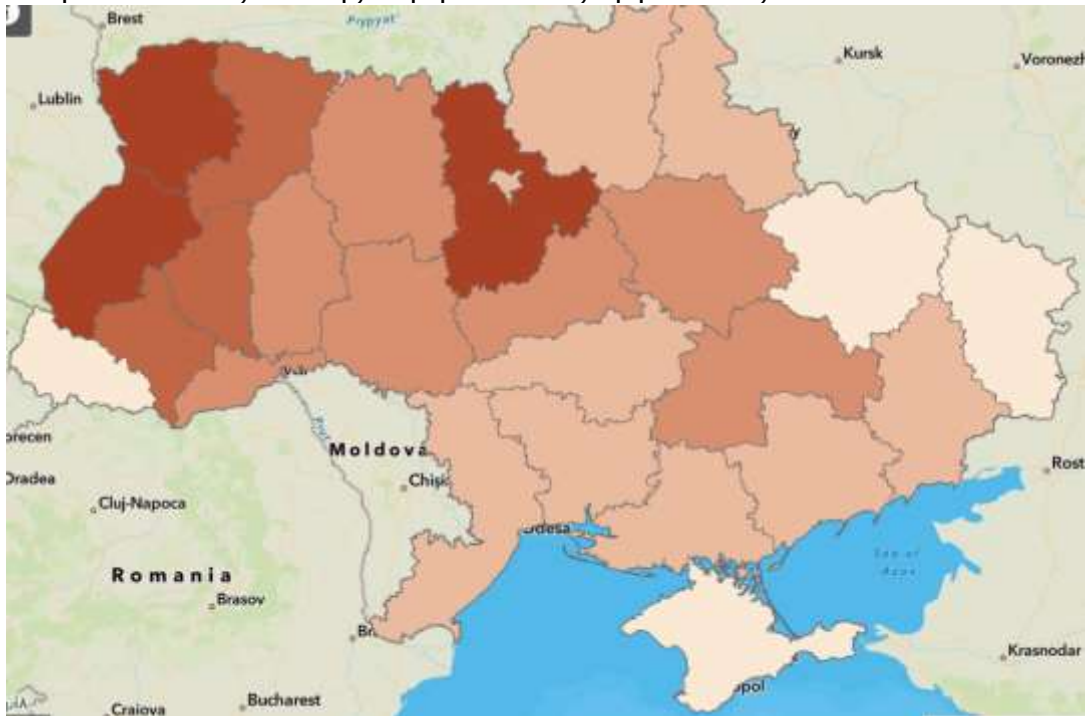

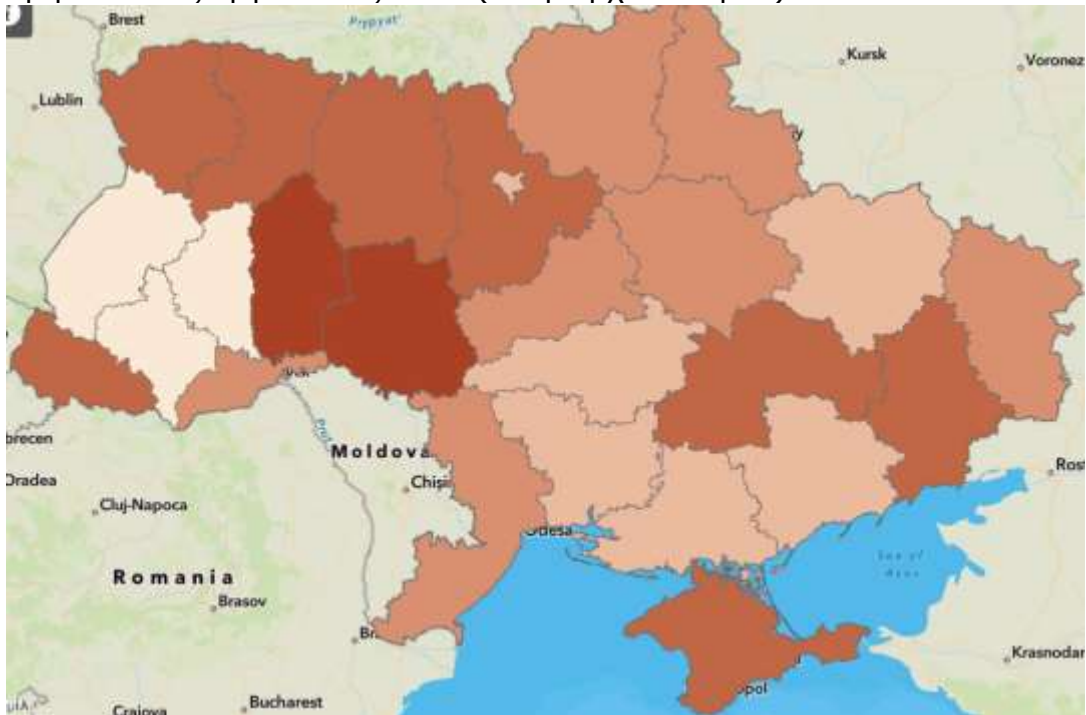

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

2^{ος} γεωπολιτικός δείκτης: Θρησκευτικές οργανώσεις

θρησκευτικές οργανώσεις 2014 (Πατριαρχείο Κιέβου)

θρησκευτικές οργανώσεις 2014 (Πατριαρχείο Μόσχας)

Region

Statistics

Chart Maps

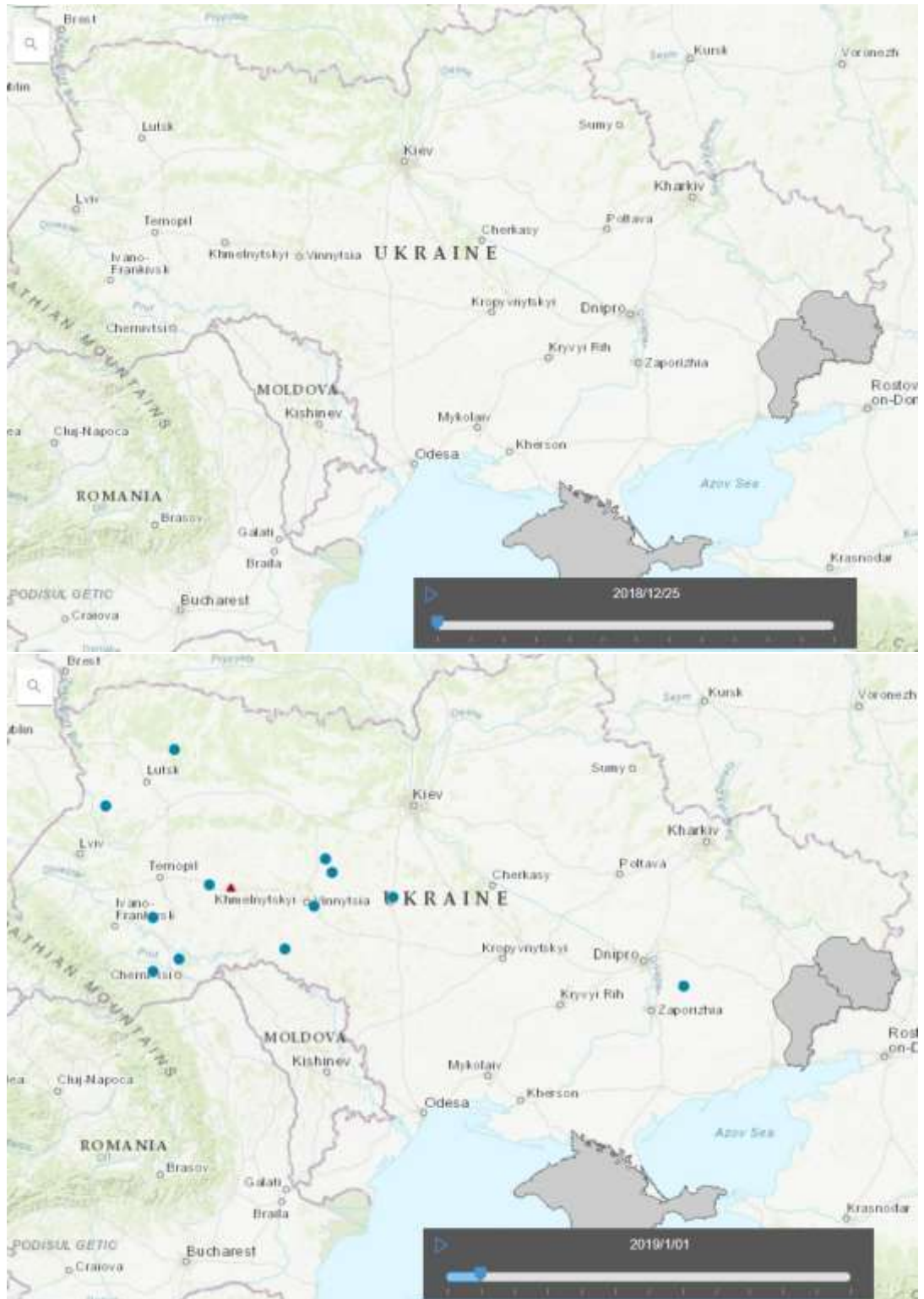
Organizations of Moscow Patriarchate in 2014 and 2018

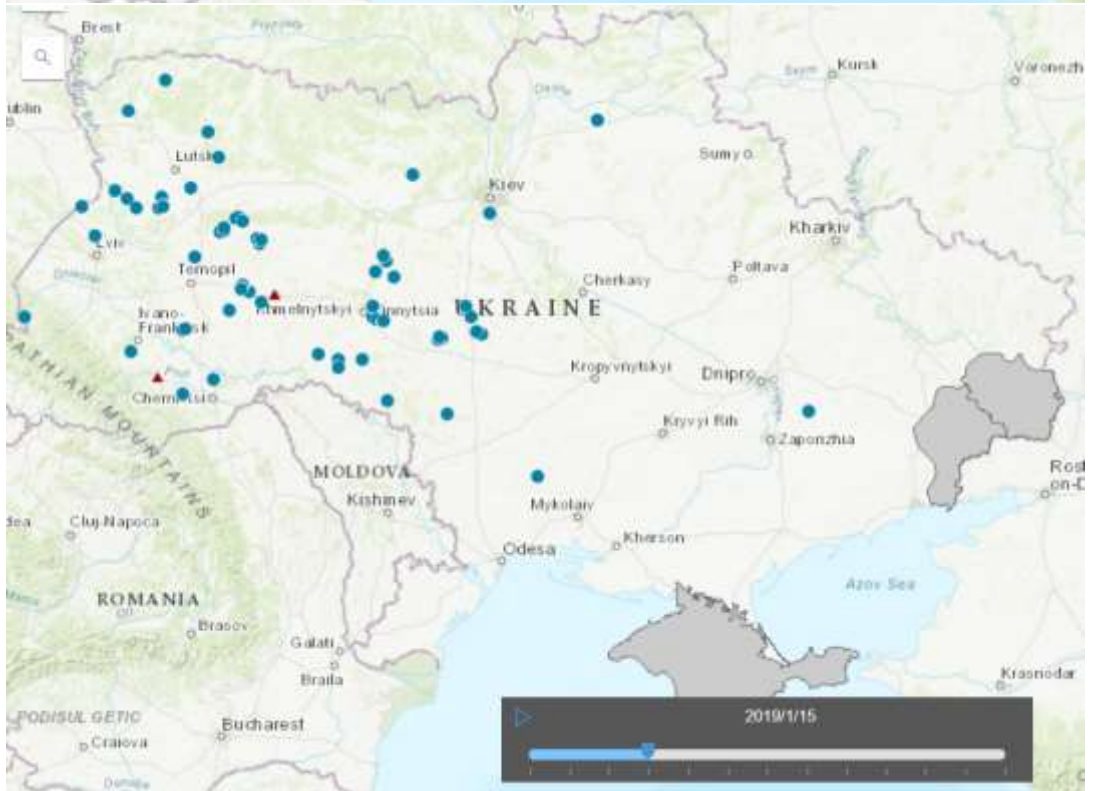
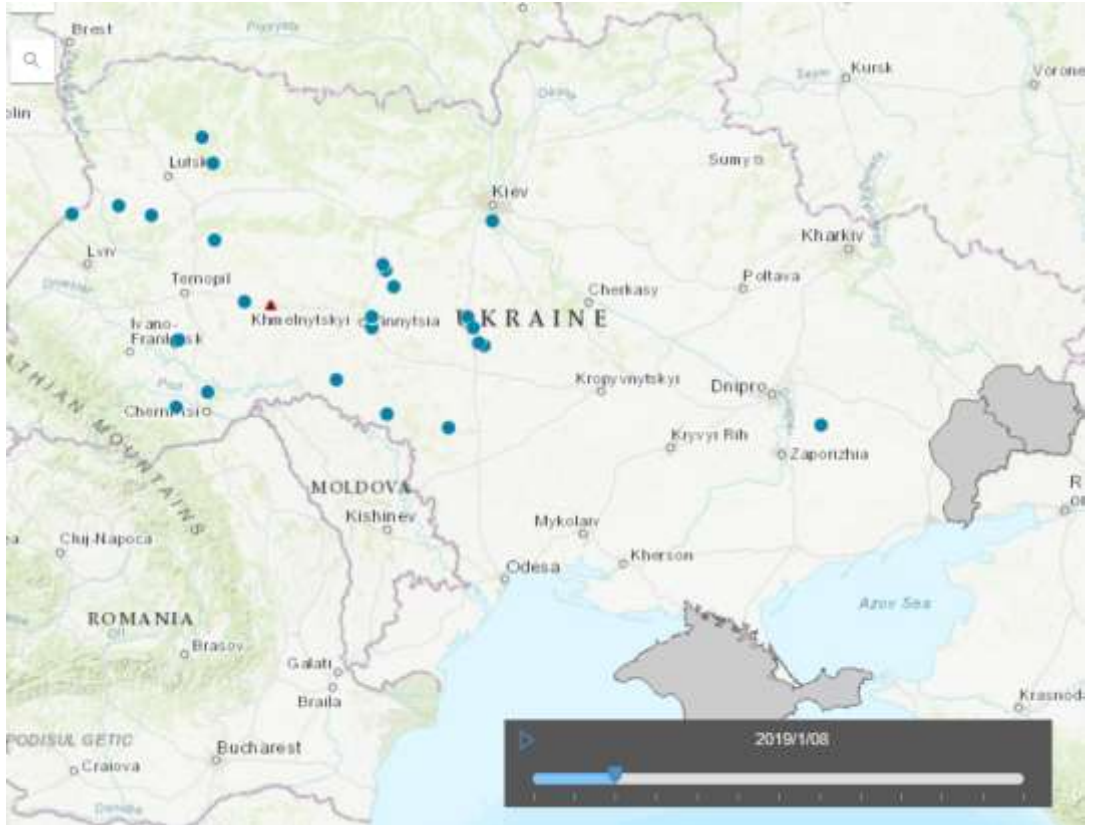
- Organizations of Moscow Patriarchate in 2014
- Organizations of Moscow Patriarchate in 2018
- Organizations of Kyiv Patriarchate in 2014
- Organizations of Kyiv Patriarchate in 2018

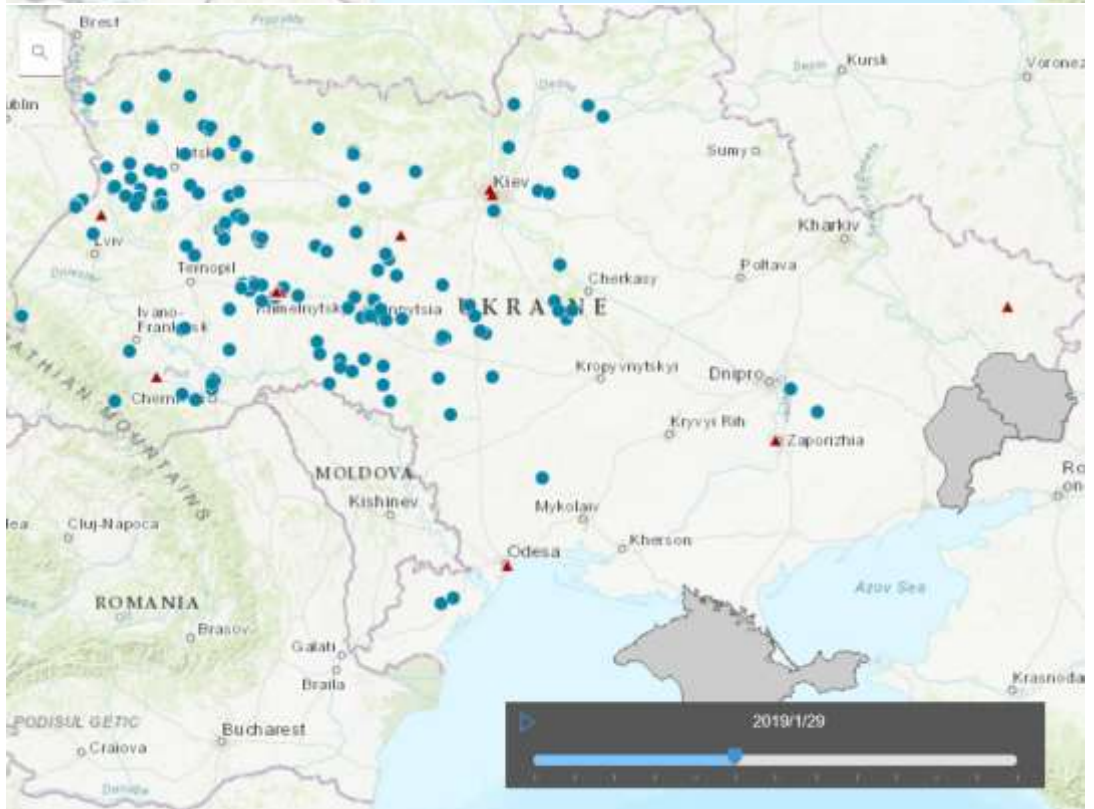
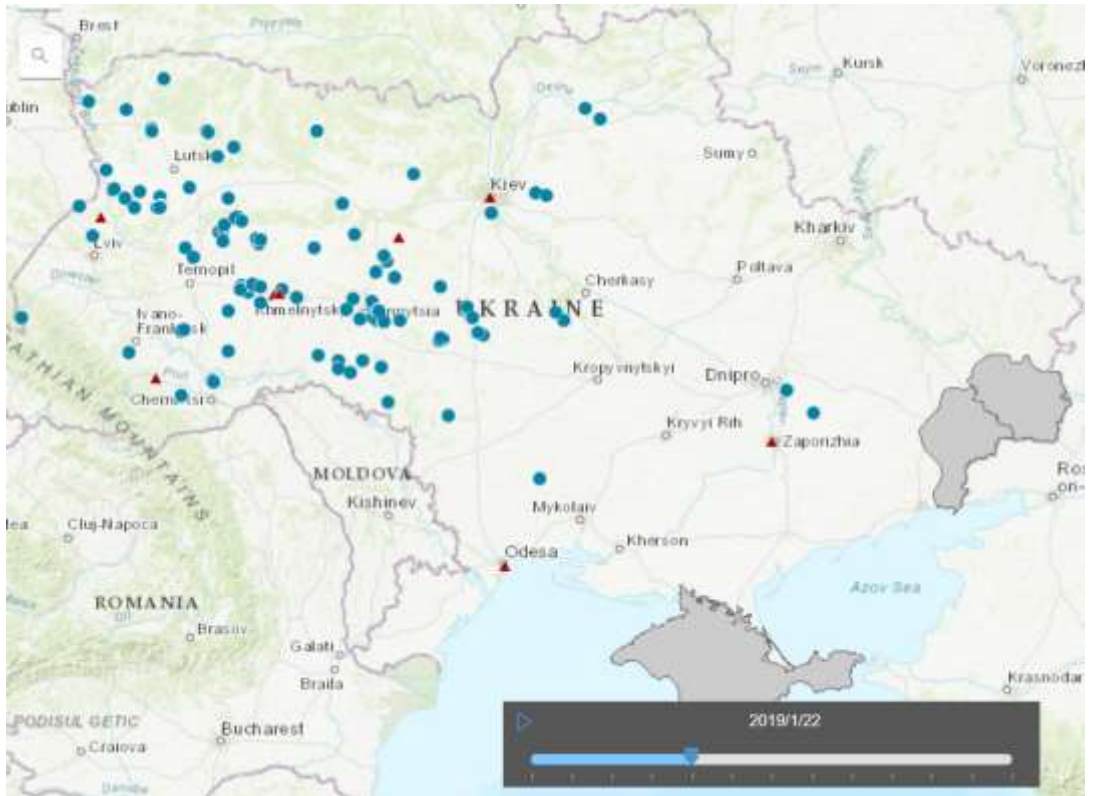

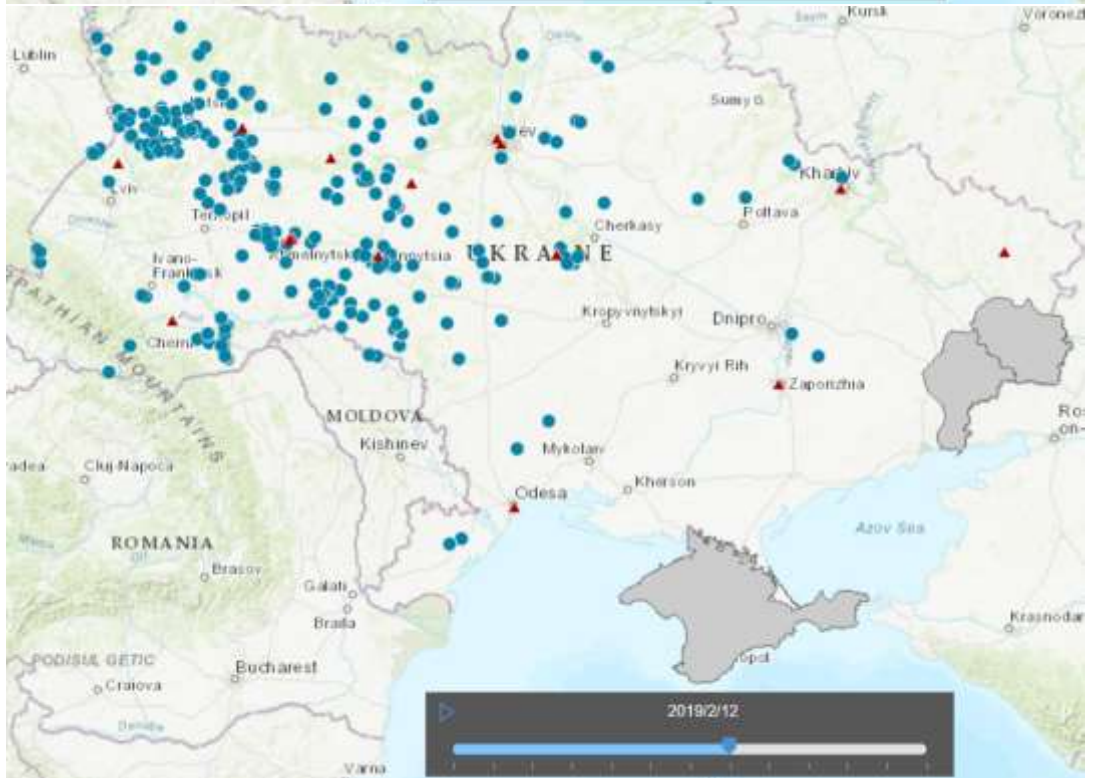
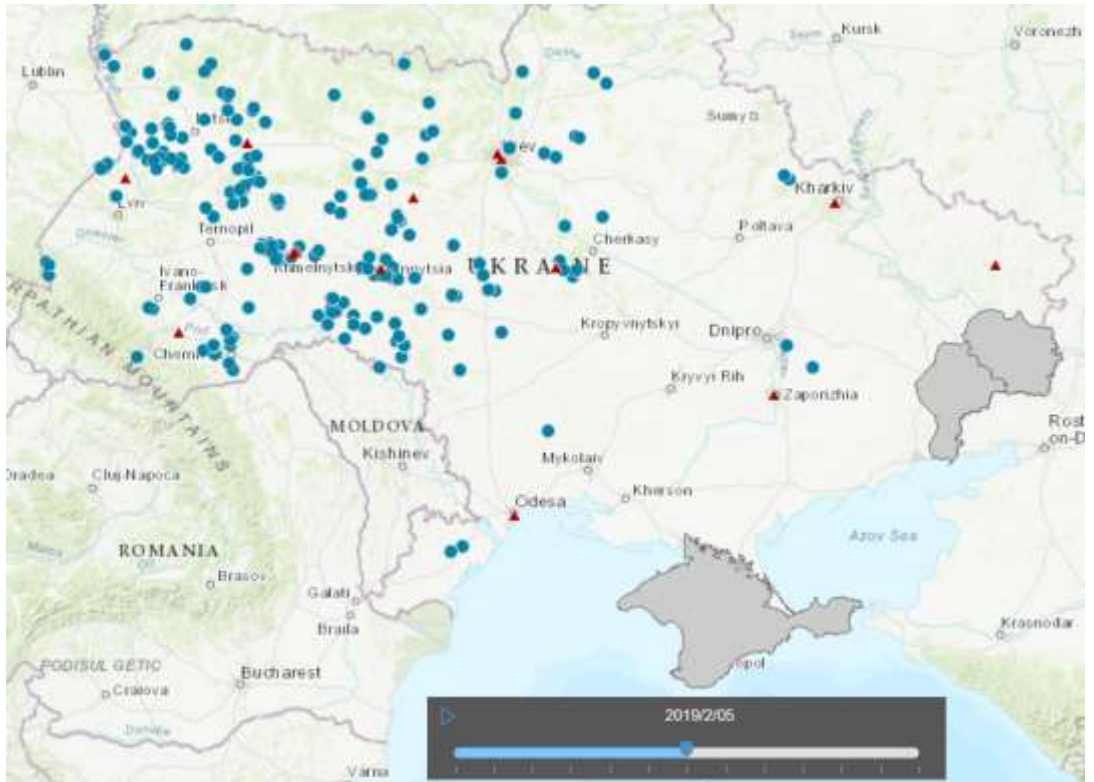
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6

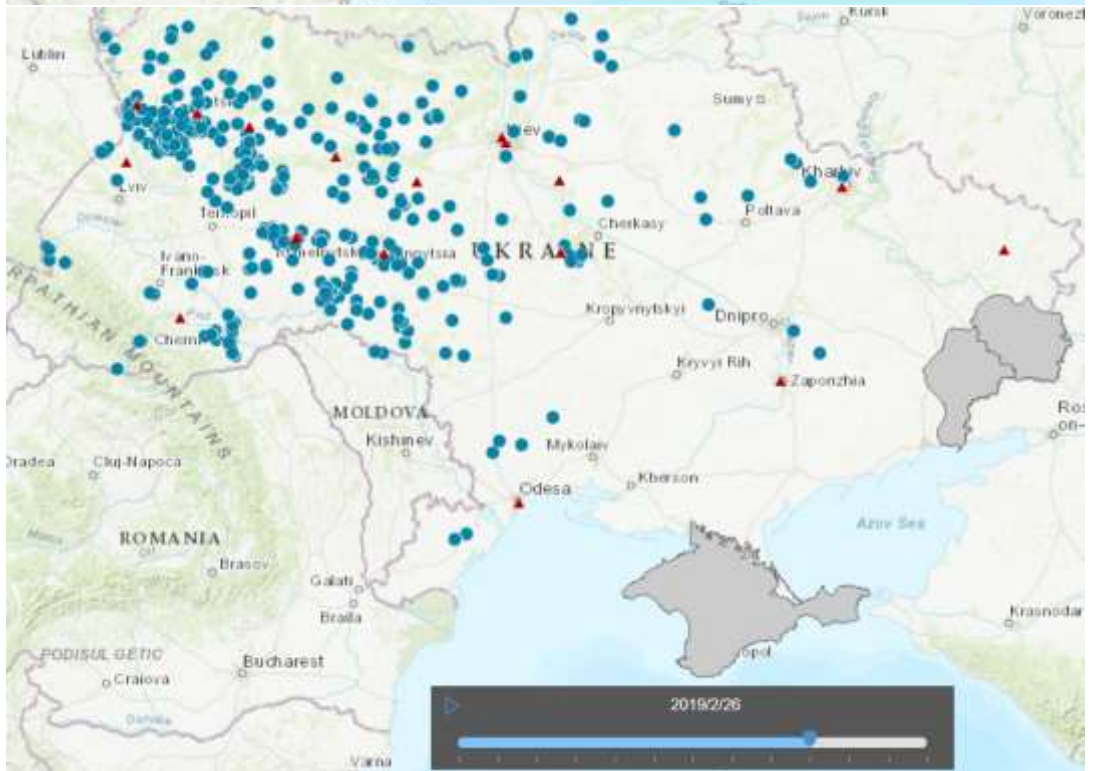
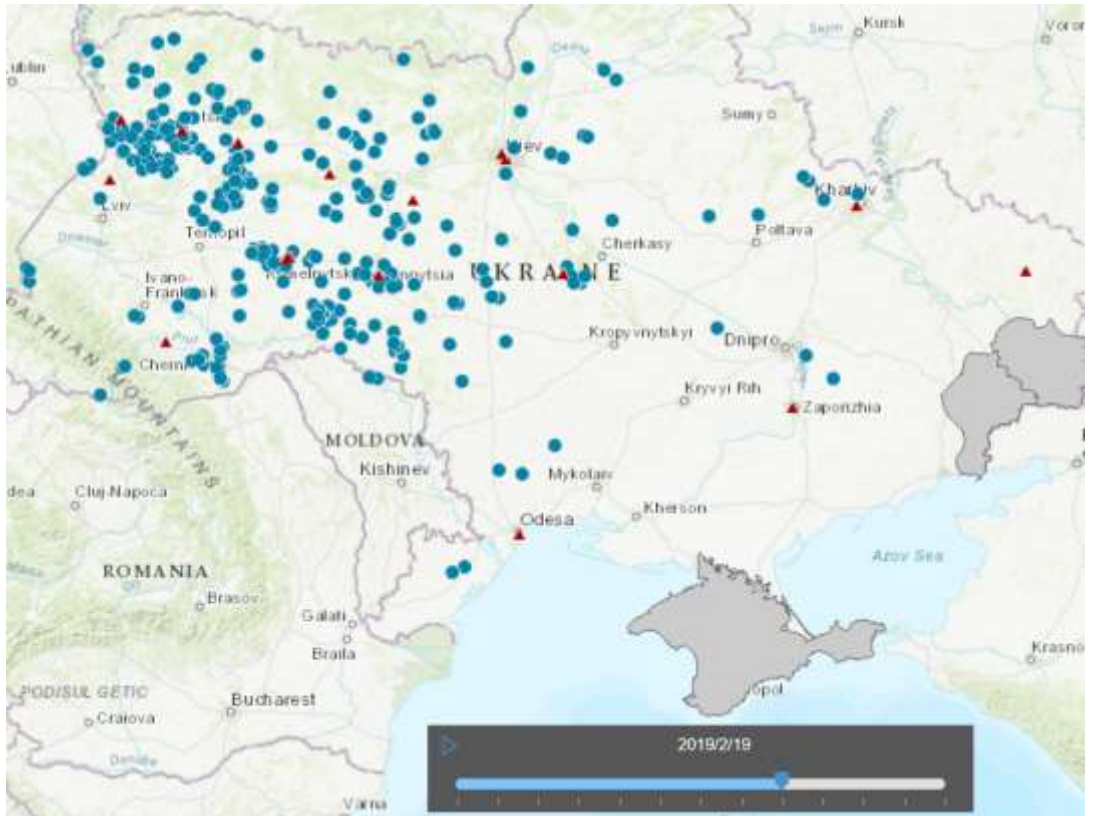
3^{ος} γεωπολιτικός δείκτης - Ενορίες που παρείσαφθησαν

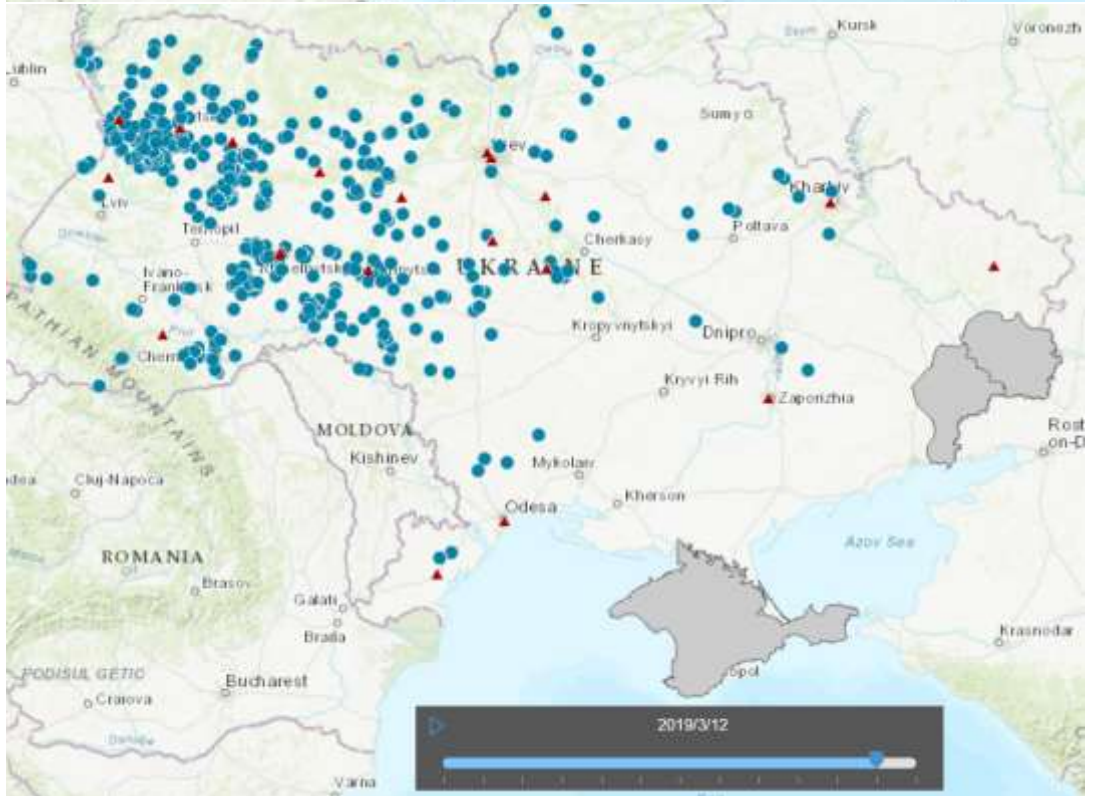
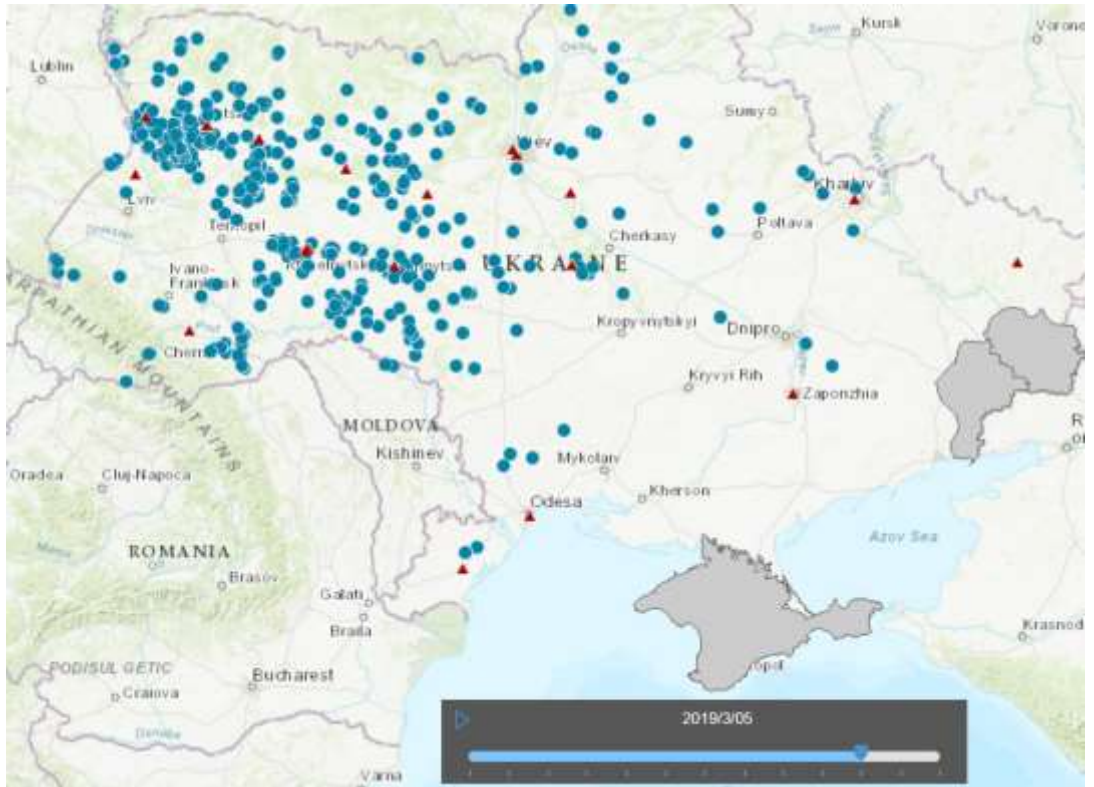

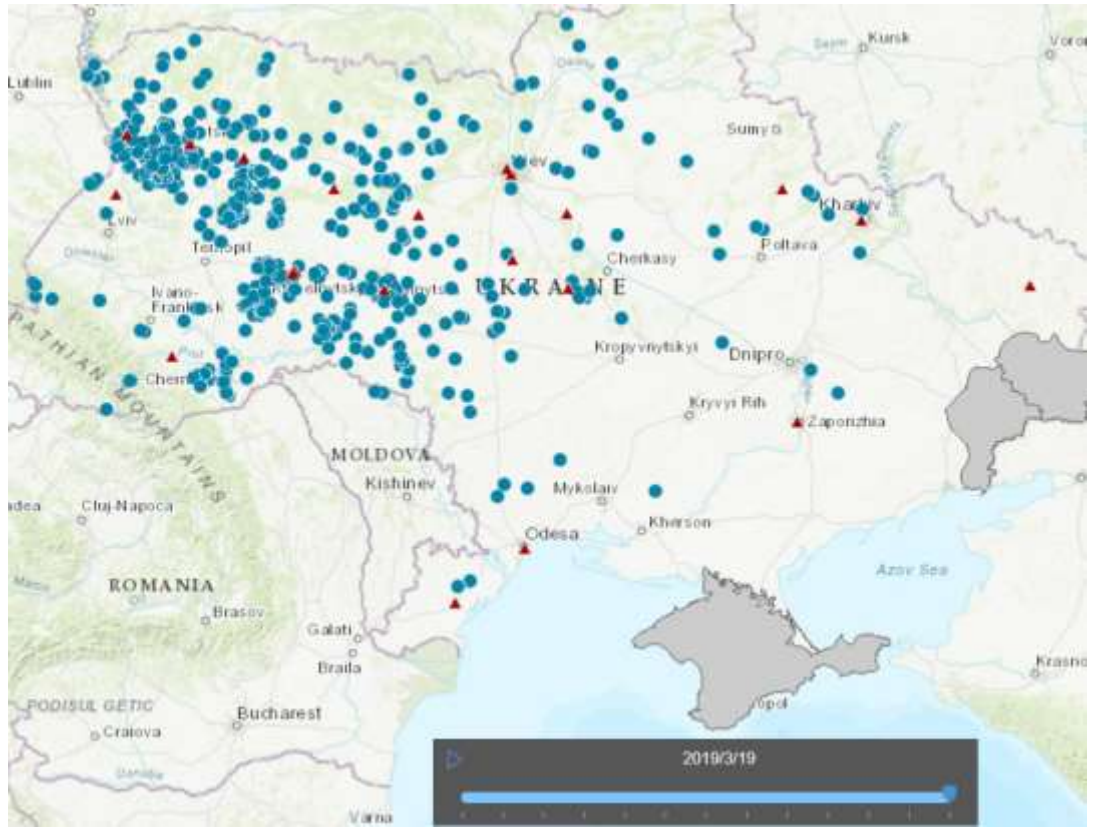

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

European Parliamentary Research Service, 2022. *Russia's war on Ukraine: The religious dimension*. [Ηλεκτρονικό]

Available at:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729355/EPRS_ATA\(2022\)729355_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729355/EPRS_ATA(2022)729355_EN.pdf)

[Πρόσβαση 2022 Οκτώβριος].

Bordeianu, R., 2020. The autocephaly of the Orthodox Church of Ukraine: its impact outside of Ukraine. *Canadian Slavonic Papers*, pp. 452-462.

Coleman, H. J., 2020. Orthodoxy and autocephaly in Ukraine: editor's introduction. *Canadian Slavonic Papers*, 20 Δεκέμβριος, pp. 421-425.

Denysenko, N., 2020. Explaining Ukrainian autocephaly: politics, history, ecclesiology, and the future. *Canadian Slavonic Papers*, pp. 426-442.

Denysenko, N., 2020. Reflections on resolving problems in the Ukrainian church crisis. *Canadian Slavonic Papers*, pp. 508-515.

Elsner, R., 2019. *Orthodox Church of Ukraine: challenges and risks of a new beginning*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD231.pdf>

[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].

Huntington, S. P., 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. 1η επιμ. New York: SIMON & SCHUSTER.

Kaplan, R. D., 2017. *Η εκδίκηση της γεωγραφίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μελάρι.

Kaspe, S. I., 2019. *Ukrainian Church Schism: Political Ramifications*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/ukrainian-church-schism-political-ramifications/>

[Πρόσβαση Μάιος 2022].

Kim, S., 2019. *The Independent Ukrainian Orthodox Church: Its implications for Ukrainian Identity and Russia*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://russianscouncil.ru/en/blogs/skim/34724/?sphrase_id=90495606

[Πρόσβαση Ιούνιος 2022].

Liparteliani, V., 2019. *Russia's use of the Orthodox Church as a tool of influence*.

[Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.longdom.org/open-access-pdfs/russias-use-of-the-orthodox-church-as-a-tool-of-influence.pdf>

[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].

Mearshmeimer, J. J., 2007. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. s.l.: Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ.

Metodiev, M., 2019. *Not So Great Schism*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/not-so-great-schism/>
[Πρόσβαση Μάιος 2022].

Morariu, I.-M., 2020. *The new Ukrainian Orthodox Church and its image in the ecumenical space*. [Ηλεκτρονικό]
Available at:
https://www.academia.edu/43720899/The_New_Ukrainian_Orthodox_Church_and_its_image_in_the_ecumenical_space
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].

Ponomariou, A., 2019. *Ukrainian Church Autocephaly: the redrawing of the religious borders and political identities in the conflict between Ukraine and Russia*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD231.pdf>
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].

Riedel, S., 2022. *Ukraine in conflict of national identity: the rights of the Russian-speaking population were and remain essential for peace*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.culture-politics.international/wp-content/uploads/2022/FPK_Ukraine-Conflict-en_5_2022.pdf
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].

Shishkov, A., 2019. *Old Dog, New Tricks*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/old-dog-new-tricks/>
[Πρόσβαση Μάιος 2022].

Stogiannos, D. A., 2020. Religion and politics: a complex geopolitical greek – russian relationship. *Civitas gentium* (8:1), pp. 119-141.

Sutyryn, V., 2016. *“A Thousand Threads” Policy: Russia’s “Soft Power” in the Post-Soviet Space*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/politika-tysyachi-nitey-mygakaya-sila-rossii-na-postsovetsko/?sphrase_id=90495606
[Πρόσβαση Μάιος 2022].

Ukrainian Research Institute Harvard University, χ.χ. *Religious Revolution*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://harvard-cga.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=9d7160c9e77a4f7bbd0384fe60eb3e2a>
[Πρόσβαση Μάιος 2022].

Vidishenko, A., 2019. *Alternative Orthodoxy. Unlearned Lessons*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/alternative-orthodoxy-unlearned-lessons/>
[Πρόσβαση Μάιος 2022].

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξίου, Σ., 2022. *Η θεωρία του ντόμινο στην Ουκρανία*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://elisme.gr/theoria-ntomino-stin-oukrania/>
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].
- Βενιζέλος, Ε., 2018. *Ουκρανικό Αυτοκέφαλο: Η Ιστορία, τα γεγονότα και οι Προεκτάσεις τους*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.evenizelos.gr/speeches/conferences-events/423-conferencespeech2018/5902-ev-venizelos-oukraniko-aftokefalo-i-istoria-ta-gegonota-kai-oi-proektaseis-tous.html>
[Πρόσβαση Οκτώβριος 2022].
- Γεωργίου, Χ., 2019. *Ο ανταγωνισμός Ρωσίας-Δύσης στην κρίση της Ουκρανίας μέσω της Θεωρίας Παιγνίων*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/25329>
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].
- Δωματιώτη, Ξ., 2017. Μελέτη και προσδιορισμός του σύνθετου δείκτη της «προβολής της αμυντικής ισχύος» στη γεωπολιτική ανάλυση του Αρκτικού κύκλου. *Civitas gentium*, July, pp. Volume 5, Number 3.
- Ευαγγέλου, Η., 2019. *Η εκχώρηση του Αυτοκέφαλου στην ορθόδοξη εκκλησία της Ουκρανίας στο διαδίκτυο... ότι έμωράνθησαν οι δεινοί συζητηταί*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://doi.org/10.26262/syn.v8i1.7720>
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].
- Κονιδάρης, Ι., 2022. *Το ουκρανικό αυτοκέφαλο υπό το φως του πολέμου*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=-qtRX-Zpw9M>
[Πρόσβαση Οκτώβριος 2022].
- Κωστόπουλος, Δ., 2021. *Η γεωπολιτική της Ευρασίας και η ανάδυση της Ρωσίας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://hdl.handle.net/11610/21764>
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].
- Λυγερός, Σ., 2022. *Μπορούν οι Ρώσοι να νικήσουν στην Ουκρανία; – Η πολιτική σκοπιμότητα του Πούτιν*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://slpress.gr/diethni/mporoy-n-oi-rosoi-na-nikisoy-n-stin-oukrania-i-politiki-skopimotita-toy-poytin/>
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].
- Μάζης, Ι., 2002. *Γεωπολιτική: η θεωρία και η πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μάζης, Ι., 2012. *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής. Το Νεοθετικιστικό Πλαίσιο*. ΑΘΗΝΑ: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μάζης, Ι., 2016. 'Η Γεωπολιτική τής Όρθοδοξίας: Τò «Εΐναι» καὶ τò «Πρέπει». *Επιθεώρησις "ΠΑΝΟΡΑΜΑ" της Ελληνορωσικής Λέσχης Διάλογος*, Ιούλιος, pp. 192-200.
- Μάζης, Ι., 2017. *Εφαρμογή απλών και σύνθετων δεικτών των τεσσάρων γεωπολιτικών πυλώνων στην μεθοδολογία της συστημικής γεωπολιτικής αναλύσεως: η περίπτωση της*

Συρίας. [Ηλεκτρονικό]

Available at:

<https://www.academia.edu/34520834/%CE%95%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%B F%CE%B3%CE%AE %CE%B1%CF%80%CE%BB%CF%8E%CE%BD %CE%BA%CE%B1%CE%B9 %CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B8%CE%B5%CF%84%CF%89%CE%BD %CE%B4%CE%B5 %CE%B9%CE%BA%CF%84%CF%8E%CE%BD %CF%84%CF%89%CE%BD %CF%84%CE%B>

[Πρόσβαση 1 Μάιος 2022].

Μάζης, Ι. Θ., 1996. *Γεωπολιτική των υδάτων στη Μέση Ανατολή*. Αθήνας: Τροχαλία.

Μέλλιου, Χ., 2004. *Εκκλησιαστική γεωγραφία της Ν/Α Μεσογείου και των Βαλκανίων: γεωπολιτική προσέγγιση της ορθόδοξης εκκλησίας*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://hdl.handle.net/10442/hedi/15697>

[Πρόσβαση Μάιος 2022].

Νικολακάκης, Δ., 2018. Η πρωτεύουσα θέση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη διαδικασία χορήγησης του Αυτοκέφαλου. *Κόσμος- Επιστημονικό περιοδικό του τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας*, Τόμος 5, pp. 119-137.

Πανόπουλος, Η., 2021. *Αναλύστε την Ουκρανική κρίση(2014-σήμερα)*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/26352>

[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].

Παπαθανασόπουλος, Γ. Ν., 2022. *Τραγικές οι επιπτώσεις του Ουκρανικού στην Ορθοδοξία*. [Ηλεκτρονικό]

Available at:

<https://www.konstantakopoulos.gr/18816/%CF%84%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%80%CF%84%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BF%CF%85%CE%BA%CF%81%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF>

[Πρόσβαση Απρίλιος 2022].

Σταυρινού, Δ., 2020. *Η πολιτική του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Ουκρανία και οι σχέσεις με την Ρωσία*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/24965>

[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].

Τρωϊάνος, Σ., 1980. «*Παρατηρήσεις επί τῶν τυπικῶν καὶ οὐσιαστικῶν προϋποθέσεων τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Ἀυτοκέφαλου καὶ Ἀυτόνομου ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ*». Αθήναι: Τιμητικὸν ἀφιέρωμα εἰς τὸν μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβα.

Τσιρέλης, Ν., 2014. *Το Αυτοκέφαλο και ο τρόπος ανακηρύξεώς του*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://ikee.lib.auth.gr/record/134562>

[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].

Φαλτάιτς, Α., 2018. *Το Σχίσμα στην Ορθόδοξη Εκκλησία και τα γεωπολιτικά παιχνίδια*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.euro2day.gr/specials/topics/article/1643836/to-shisma-sthn-orthodoxh-ekklhsia-kai-ta-geopoliti.html>

[Πρόσβαση Μάιος 2022].

Χατζημήτρου, Ε., 2022. *Από την κρίση στην Ουκρανία, στον πόλεμο με τη Ρωσία: τα αίτια και η στρατηγική σημασία*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/27302>
[Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2022].